

SKAITYKIT IR PLATINKIT SEKANCIUS RASTUS:

LIETUVIŲ TAUTA SENOVĖJE IR ŠIADIEN, parašė D-ras J. Šliupas. 3 tomai; kožnas po \$1.50. visi 3 tomai.....	\$4.50
LIETUVOS ISTORIJA parašyta Simano Daukan- to 2 tomu	\$3.00
SPĖKA IR MEDEGA — Mokslas apie gamtos įsta- tymus, kaina be apdarų \$1.50 su apdarais	\$2.00
LIETUVOS PASAKOS YVAIRIOS 4 tomai, po \$1.50 vienas, visi 4 tomai.....	\$6.00
BALTRAMIEJAUS NAKTIS istoriška apysaka iš vidurinių amžių, parašė Prosper Merimė, vertė K. Rėk.,.....	75c
INKVIZICIJA arba atpirkimas žmonių nuo šėtono Parašė Kn. V. Dembskis,.....	\$1.25
KANKINTOJAI IR KANKINTINIAI UŽ MOKSLĄ. Kaina.....	\$1.00
IŠ KO KYLA MELAI ir skriaudos žmonijoje? ...	75c
DVYNIAI VAGIŲ, kiekvienas privalo perskatyti šitą Kn. V. Dembskio kningelę.....	25c
TIKRI IR NETIKRI ŠVENTIEJIE, paveikslėlis gyvenimo iš kankintinių ir kankintojų.....	25c
KAIP MASKOLIJA PERSEKIOJA LIETUVĄ. Pagal 'L'Oppression Russe en Lithuanie' pa- piešė Kn. V. Dembskis	10c
KAIP GERIAUSIAI LAIDOTI NUMIRĖLI Pie- šinys d-ro L. Wehlau, iš angliško išguldė kun. V. Dembskis,	10c
AR VYSKŪPAS VALANČIUS NEBUVO VILIU- GIU LIETUVYSTĖS? papiešė kun. V. Dembskis,...	15c
UŽMUŠIMAS CARO ALEKSANDRO II, parašė Jonas Gražys,	15c
MASKOLIŲ NAGUOSE, tikras atsitikimas, atpa- sakotas d-ro J. Šliupo.....	10c
DIEVO PIKTADĖJYSTĖ, parašė Sabastijonas Faure,.....	10c
POLTIŠKOJI EKONOMIJA, kas ji ir ko mokina Pagal d-rą J. B. Marchlevskį ir kitus parašė V. K. Račkauskas.....	25c
TABAKAS, kaip jis žmonėms kenkia. LIAUKIME RUKĘ!.....	10c
LIETUVIAI AMERIKOJE sutrauka d-ro J. Šliupo kalbos, laikytos 5 dieną Birželio 1910 m. Čika- gos mieste.....	10c
MAŽOJI ARBA PRUSIŠKOJI LIETUVA 19 šimt- metyje, parašė J. Šliupas "Laisvosios Minties" leidinys.	10c
"ROJUS ir PAŽANGA." Prof. M. Dragomanov. Vertė V. K. Račkauskas. Kaina	35c
LAISVOSIOS MINTIES ALBUMAS	50c
Kun. A. Vienožinskis ir jo dainos par. Kl. Jurge- lionis.	10c
PRAŽUVO. vaizdelis, Parašė V. K. Račkauskas. 1911.....	10c

D-RO J. ŠLIUPO PAVEIKSLAS	10c
IŠGANYMAS VARGDIENIO.....	25c
IMTYNĖS VARGUOLIŲ SU BAGOČIAIS.....	10c
LIETUVIAI AR GERAIS KELIAIS ZENGIAME PRIEKYN?.....	15c
VIENAKIS	5c
ADOMAS IR JIEVA.....	5c
KOKS PRIVALO BŪTI VAIKŲ AUGINIMAS IR AUKLĖJIMAS, parašė Dr. J. Šliupas.....	25c

Perkūpiams duodame gerą nuosimtį.

L AISVOJI M INTIS

1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

"LAISVOJI MINTIS" LĖŠUOJA:

Amerikoje: metams \$2.00	Europoj ir kitose šalyse:
„ pusei metu \$1.00	Metams : \$2.50
„ pavienis num. 20c	pusei metu : \$1.25
	pavienis numeris : 25c

Išsiųsdink šiandien **Tiktai \$1.00 doleris**

Kiekviename lietuviškame name privalo rasti
EDMUNDO STEPONAIČIO RAŠTU KNINGA.

Steponaitis buvo vienas iš pirmųjų mūsų jaunųjų rašytojų, kurie duoda mums pradžią grynos literatūros sričiai, kuriu visu pirmiausias tikslas jau nevien žadinimas tautos, visuomenės sąmonės bet ir gaivinimas, tvėrimas pačios dailiosios musu raštijos.

Taji dailių poezijos ir prozos rinkini galima gauti tiktai už \$1.00 pas:

AL. STEPONAITIS,
184 Atkins Avenue,
Brooklyn, N. Y.

"LAISVOSIOS MINTIES" KNINGYNE ir visuose kituose kningynuose ir krautuvėse. Reikalaukite visur.

Reikalaujama agentų kiekvienoje Lietuviais apgyventoje vietoje. Uždarbis geras. Klauskit apie sąlygas.

DR. A. SLIUPIUTE-JANKAUCKIENE

Gydo visokias ligas moterų, vaikų ir vyrų.

Valandos: nuo 12-2 popiet: nuo 7-9 vakare.

265 Berry Street,

BROOKLYN, N. Y.

(tarpe Grand St. ir So. 1-st St.)

TELEFONAS GREENPOINT 8

FREEDOM OF THOUGHT.

A POPULAR SCIENTIFIC MONTHLY IN THE LITHUANIAN LANGUAGE.

Mėnesinis Iliustruotas Mokslo ir Literatūros Laikraštis, leidžiamas Bendrovės "Laisvoji Mintis" Scranton, Pa.

Entered as Second Class Matter at the Post Office at Scranton, Pa., under the act of March 3, 1879

No. 53

Scranton, Pa., Spalio (October) mėn. 1914 m.

Tomas V

Editor & Business Manager Dr. J. Szlupas, 1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

Kruvinasis Lietuvos laikmetis. 1864—1904 m.

Prietikus Maskolijos prie Lietuvos, ir atbulai, ypačiai gadynėje čion mums rupimoje, iktam laik geriausiai nupiešęs yra Hr. Leliva (p. Morozov, rodo ne labai ištikima ypata) kningelėse "Padėjimas Lietuvių Tautos Rusų Viešpatystėje" (Shenandoah, Pa., 1896) ir "Zarys stosunków polsko-rossyjskich" (Kraków, 1895), ir todėl čion paduosime daug buičių, pasemtų iš tu dviejų šaltinių, pridėdami daug ką, kas išbarstyta buvo lietuviškoje laikraštijoje, o ką su vargu mėginęs esmi surinkti ir sutvarkyti kaip medžiagą busimam jam tyrinėtojiui Lietuvos reikalų.

P. Morozov peržvelgia prietikus tarpe tautų, lietuviškos ir rusiškos, potam prietikus tarpe valstijų lietuviškos ir rusiškos, galiaus tarp Maskolijos ir Lietuvių tautos. Tuos prietikus jis dalina ant keletos gadynių, beje:

1) Pirmieji prietikiai tarp Lietuvos ir Rusijos (Baltosios ir Mažosios) buvę kulturiškai tautiški, prasidėjo 13-me šimtmečiuje, o pasibaigė pradžioje 14-tojo šimtmečio. kurioje tai gadynėje jis išvelgia Rusijos įtekme kelete aktų, rašytų rusiškai, ir tame, kad augštesnieji Lietuvos sluogsniai priėmė rusišką kalbą už savą, naminę kalbą.

2) Antroji gadynė prasideda nuo 1319 m., kada Gediminas, d. L. kngštis, prikerė vakarinę ir pietinę Rusiją prie lietuviškosios valstijos. Berods, Jagėla, 1386 m. apsivesdamas su Jadvyga vienyjo Lietuvą su Lenkija, tačiau lietuviškoji bei rusiškoji bajorija nenorėjo tos unijos ir stengėsi aprinkinėti didžiais Lietuvos kngščiais ypatas, kurios nebuvo podraug karaliais Lenkijos. "Pirma knyga išleista rusiškoje kalboje, buvo dievmaldiškas psaltyrius, atspausdintas kaštais Prano Skorinos Vilniuje 1525 m. Nors yra visatinai priimta pradžia rusiškos spaudos skaityti nuo 1564 m., kuriuose tai metuose Ivanas Fedorov pradėjo spaudinti kningas Moskoje, bet pasilieka neužginamu faktų, jog pirmu rusišku spaudininku buvo Lietuvys-baltgudys Pranas Skorina. Kninga ta dėl savo laiko dailiai atspausdinta, randasi dabar rankiuose Vilniaus archeologiško muzėjaus. Vilnius, sostapylis Lietuvos, buvo tuomet centru

Rusų apšvietimo. Šita tauta, tauta nuo Rusų atskira ir kito tikėjimo, netiktai nekenkė augimui rusiškos kultūros ir rusiškos civilizacijos centre, gulinčiame jos ethnographiškuose rubežiuose, bet dar tokiam ugiui užjautė ir jį šelpė. Trokšdamas, idant lietuviški Rusai atliktų priderančiai savo tikėjimo pareigas, Vytautas išsirupino perdalinimą Rusų metropolijos ant metropolijų Moskvos ir Kyjevos. Garsus spauzdininkas Ivanas Fedorov, pabėgęs iš Moskvos dėl žmouių tamsybės ir prietarų, rado sau prieglaudą Lietuvoje—Vilniuje, garsioje savam laike spaustuvėje Mamoničių. Tame pat beveik laike did-rusiški atskalunai, kuriuos Moskvos viešpatystėje sunkiai persekiota, pradėjo bėgti į Lietuvą ir čia rado sau prieglaudą, sodybas žemės ir tiesas, netik Baltrusijoje, bet ir pačioje ethnographiškoje Lietuvoje. Tame pat laike garsus kngštis Andrius Kurbskis Lietuvoje rado sau duoną ir priderančią pagarbę, kol negavo nuo Lenkų karaliaus Kovelio storastystos Volynijoje, kur ir užbaigė savo gyvastį, nežiurint ant to, jog Lietuva ir Rusija skyrėsi tarp savęs tautystė ir tikėjimu... Nežiurint ant to, jog Rusija tuomet priklausė Lietuvai, jog Lietuva buvo netiktai kitos tautystės, bet išpažino dar kitą tikėjimą; nežiurint jog tuose laikuose buvo kuomi didžiausi tikėjimiški nesutikimai; nežiurint ant to visko, lietuviškoji teisdarystė butinai ir visiškai sulygina "rusišką tikėjimą" su "lenkišku tikėjimu". Taipgi šitie įstatymai, padaryti lietuviškos valdžios ir dėl naudos rusiškos tautos, išreiškia kuomi aiškiausiai, kaip lietuviškoji tauta žiurėjo ant rusiškos tautos. Lietuviškasai Statutas visose trijose redakcijose (1529, 1566 ir 1588), kuriame taip apsaugotas yra lygumas tiesų abiejų tautų, gyvavo dar po nuopolimu Lenkijos ir tiktai 1840 m. Mažojoje ir Baltojoje Rusijoje tapė panaikintas, ir tik gubernijoms Černygovo bei Poltavos užsilaike keli įstatymai kaslink evviliškųjų tiesų."

Toje gadynėje Lietuva patarnavo Slovėnų svietui dar kitokių keliu. Kaip žinoma, Vokiečių tauta užliejusi Slovėnus ties Udra, Elba, Vysla. Niamunu ir Dauguva. pradėjo traukti į pakraščius Dniepro ir Volchovo. Kaip Lenkijoje Vokiečiai buvo išivyravę miestuose, mokslavietėse ir klištoriuose, taip pat vokiški pirkliai apsisėdo Plėskavoje, Novgorode, Kyjevoje, Minske ir kituose svarbesniuose miestuose. Toje pavojaus valandoje dėl Rusijos, didis Lietuvos kngštis Vytautas, susitaręs su broliu Jagėla ir suvienyjęs kareivius Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos, 1410 m. sumušė ir plėnė Vokiečius pas Žalegirį. Juk gi Vytautas ir Jagėla buvo Lietuviais. Taigi "didelis nuopelnas Lietuvių tautos prieš Rusiją ir Slaviją yra aiškus: per kovą ties Aglynkalniu

(Tannenbergu) užsilaiškė netiktai busintis žydėjimas rusiškos literatūros ir teisdarystės, bet ir gyvavimas pačios rusiškos tautos.”

3) 1569 m. pradeda 3-čią gadynę, kur Rusija pasiūlyta priglūsti prie d. kngštystės Lietuvos, nėra akte unijos lietuviškos pasakyta yra: “Rusišką žemę ir kngštystę Kyjevą su jų gyventojais visatinai ir ypatingai iš po viršenybės d. kngštystės Lietuvos atliuosuojame, o prie karalystės Lenkų, kaip prie pirmapradinio kuno, ir kaip lygius ir valnus, priglūdžiame su visais miestais, miesteliais ir kaimais.”

Toje gadyneje paminėtina yra 1600 m. pasiuntinystė Leono Sapiegos į Moskvą, vedino kruvą Lietuvių (išskyrus vieną), kurs ne vardan karaliaus, bet vardan Lenkų tautos, kalbėjo perstatytojams Maskolijos apie sądaras, bet Maskoliai, savo tamsumo dėlei, nematė pilno iš susivienijimo trijų tautų. Tai buvo taip. Vadas pasiuntinystės, Leonas Sapiega, sveikindamas carą Borisą Fedorovyčių su užžengimu ant sosto, išreiškė vardan Lenkų tautos norą gyventi su Rusais amžinoje sątaikoje, meilėje ir vienybėje ir todėl prašė, kad sudarytų sutartį, paaiškindamas, jog Lenkai nuo senų senovės trokštą tokios sątalties. Vardan caro, sunus jo Fedoras Borisavyčius apreiškė, kad caras liepė saviems “bajorams dumčiams” su lenkų pasiuntiniais “sutartį sudaryti.” Tad 3 d. gruodžio 1600 m. susirinko Moskvos Otvietnoje Palatoje pasiuntinystė Lenkų ir Moskvos bajorai. Levas Sapiega, d. Lietuvos kancleris, perskaitė susirinkusiems bajorams, baltarusiškoje kalboje, sąlygas amžinos taikos ir sądaros tarp Moskvos ir Lenkijos. Sąlygos apėmė 24 artikus, kurių svarbiausieji šitie:

1) Lenkai ir Rusai turi gyventi sutikime ir amžinoje o nepertraukiamoje meilėje, kaip žmonės vienos krikščioniškos tikybės, vienos kalbos ir vienos Slavų padermės;

2) traktatai, sądaros ir sutartys turi būti aulinkui ir per Lenkiją ir per Moskvos caratą ne kitaip sudaromi, kaip bendrame sutikime Lenkų ir Rusų;

3) Rusų priešai turi būti priešais Lenkų ir atbulai; priešai Lenkijos, priešais Rusijos;

4) abi tauti turi iš visų savo pajėgų viena kitai gelbėti antpuolus priešams iš pašalies;

5) visos įgytos karėje teritorijos turi būti abiejų tautų lygiomis pasidalintos, arba pasilikti jų bendrame valdyme;

6) Lenkai carate, o Rusai Lenkijoje turi: liuosą apsisėdimą ir tiesą civiliškos bei kariškos tarnystos; liuosą tiesą ženybę ir susigiminiavimą; liuosą tiesą įgyti savastį pirkimu, kraičiu, paveldimu ir dovanomis; liuosą tiesą abipusiai siuntinėti vaikus mokslan ir tarnyston su liuosu jiems į tėvynę sugrįžimu; pilningą liuosybę tikėjimo su tiesa liuosai budavoti šventvietes savo tikybės;

7) Lenkai carate ir Rusai Lenkijoje turi neapribotą tiesą pirklybos;

8) Lenkai ir Rusai apsižada vieni kitiems išdavinėtipabėgėlius, žmogžudas ir kitus prasikaltėlius, ir užlaikyti pietiniuose parubežiuose bendrą kariumėnę prieš Tutorius, taipgi bendrai užlaikyti artilleriją ir laivus ant jurės;

9) Lenkijoje ir carate taps įvesdinta monėta vienkio svarumo ir prekės.

Tai buvo svarbus pasiūlymas. Bet bajorija nesutiko ant pasiūlytų sąlygų ir amžinoji sądora tarp tudviejų viešpatysčių neįvyko.

Nuo 1648 m. prasideda Lenkijoje persekiojimas stačiatikių tikėjimo. Tačiau Lietuvoje “augščiausias lietuviškas tribunolas” visados broliškai elgėsi su Rusais pravoslavais jų byloje dėl užgrėbimo cerkvių ar dėl neteisėgų pasielgimų administratyviškos valdžios. “Tuose nusprendimuose pasirodo kuomi aiškiausiai tikras užjautimas, broliškas palinkimas ir pilnas paguodojimas perstatytojų lietuviškos tautos kaslink rusiškos tautos. Pastatytos ant tokių teisingų bei tikrai draugiškų pamatų sąlygos tarp tautų lietuviškos bei rusiškos tėsėsi iki nupuolimui Lenkijos bei prikerгимui Lietuvos prie maskoliškos viešpatystės 1795 m.”

4) Ketvirtoji gadyne nuo 1795 iki 1863 m. yra epocha prietikių tarp Maskolijos bei Lietuvių tautos. Čion reikia priminti, kad manifestu 1795 m. apie prikerгимą Lietuvos prie Maskolijos, kurs randasi komplete Surinkimo Įstatymų, o taip pat aktu Viennos kongreso 1815 m., tapė patvirtintos ir pripažintos visos tiesos ir privilegijos, kuriomis seniaus Lietuvą naudojosi. Kada gi taip Lietuvoje, kaip Lenkijoje, persveria katalikybė, tad nuomonės valdžios Maskolijos apie vieną ir kitą šalį ėmė drumstiesi ir maišytiesi, tuomi labiaus kad augštesnieji sluogsniai lietuviškosjos draugijos buvo persiurbę lenkišką kultūrą. Lenkiškoji kalba ėmė platiniesi—kaipo ryšys draugijos—tikai nupuolus Lenkijai, ypatingai per įtekė “Draugystės Mokslo Prietelių”, įsteigtos Varšavoje 1800 m. Kada 1803 m. tapė atvertas lietuviškas universitetas, Lenkų patrijotai mokėjo suorganizuoti tą universitetą ant grynai lenkiškos papėdės, ir padarė iš jo grynęją lenkiškojo mokslo ir lenkiškosios literatūros; Vilniaus universitatė išrodė lyg ministerija apšvietos, nėra po jos apveizda buvo apšvietimas liaudies visoje Lietuvoje. Be Stanevyčiaus ir Daukanto, beveik neturime lietuviškų rašalių, išėjusių iš šitos universitatės, kuomet Lenkai iš ten gavo tokius keliavedžius lenkiškos literatūros ir mokslo, kaip Mickevyčius, Kraševskis, Slovackis, Krasinskis, Karpinskis, Lelevelis, Kondratavyčius, Adinčius, Chodzko, Zanas, Čackis, Domeika, Čecotas ir k. Bėgyje 30 metų, iki ji tapė uždaryta, 1833 m., Vilniaus universitatė sulenkino Lietuvą daugiaus negu Lenkija buvo įstengusi per 400 metų savo viešpatavimo. Maištas, kilęs 1831 m. taipgi Lietuvoje, dar daugiaus sumaišė Lietuvių tautą su lenkiškąje: liaudis ėjo į baudžiavas, ir, žinoma, savistovumu neatsižymėjo. 1863 m. maištas dar dručiaus kilo Lietuvoje, ir lietuviškoji tauta galutinai prisidengė skraiste lenkybės...

5) Penktoji gadyne traukiasi nuo 1863 iki 1904 m. Toji epoka prasideda išliuosavimu valsčionių nuo baudžiavos Maskolijoje ir maištu 1863 m., ir iš priežasties “lenkmečio” įvyko chaos ir nenormališkas plėtojimas Lietuvos tautos, kur vyriausybė padalinio gyventojus į ištikimus ir neištikimus (įstatymas 18 d. gegužio 1864 m.), priegkam Lenkų tauta ypatingai tapė pripažinta už pavojingą. “Su tokiu padalinimu gyventojų vakarinio krašto ant ypatų lenkiškos kilmės ir ypatų nelenkiškos kilmės, padalinimu, del kurio nesiranda visoje eilėje įstatymų bei paliepiamų nė jokių paaiškinimų ir nurodymų, ypatoms lietuviškos tautystės lemta buvo papulti į skaitlių beteisiškų žmonių taip vad. lenkiškos kilmės”.

6) Galiausiai su 1904 m. ir 1905 m. pradeda Maskolijoje pusti vėjas laisvės.

Mums čion labiausiai rupi kruvinasis Lietuvos laikmetis ir todėl mes čion pereisime prie svarbiausių jame išgalių.

a) Kas-gi ta "ypata lenkiškos kilmės"?

Klausimas apie "ypatą lenkiškos kilmės" yra principiališkas, nes jis yra papėde visokių aprubežiavimų praktiškame gyvenime. 1865 m. įsteigė Peterburge iš augštų dignitorių atskirą komisiją, tyrinėjimui projektų, perstatytų per gen.-gubernatorius šiaur-vakarinių ir piet-vakarinių gubernijų, sudrutinimui maskoliškojo gaivalo vakarinėse gubernijose. Tarp kitų priemonių atsiekimui to mierio, komisija išrado reikalingu atimti nuo "ypatų lenkiškos kilmės" tiesą pirkti lobius aprubėje 9 vakarinių gubernijų. Tas nusprendimas tapė įstatymu, patvirtintu caro, 10 d. gruodžio 1865 m. Ten tarp kitko pasakyta: "Ypata lenkiškos kilties reikia suprasti ne katalikus visatinai, bet tiktai Lenkus ir tuos gyventojus vakarinių gubernijų, kurie prisisivino dėmes lenkiškos tautybės." Nors iš įstatymiško atžvilgio apšnekamasai išsitarimas gali išrodyti neapsklembtu, vienok praktiškame pritaikinime prie atskirų ypatų iktam laik jis niekad nesužadino jokių paabejojimų, o tuomi tarpu tas išsitarimas suvis prašalina religiškąjį klausimą, nėra butų dalyku visiškai neteisingu daryti skirtumas tarp žemės savininkų ne dėlei polytiškų, bet dėlei religiškų nuožvalgų.

Bet tasai išsitarimas "ypata lenkiškos kilties" Rossijos įstatymuose pirmusyk teatsirado vos pradžioje 1864 m., o administracijos paliepimuose pusėje 1863 m.; taigi ar buvo gana laiko kilti aniems paabejojimams praktikoje? Aiški baimė, kaip tai bus taikinama ateityje!

Jau 1869 m. gen.-gubernatorius šiaur-vakarinių gubernijų klausia ministerijos viešpatystės lobių, ar gali pirkties lobius ypotos lenkiškos kilties, kada perėjo į pravoslaviją? Ministerija atsakydama—ne! štai kaip aiškina: "Pagrindu apsklembimui skirtumo tarp ypatų lenkiškos kilties, kurioms uždrausta pirkties žemiškus lobius vakariniame krašte, o tarp ypatų nelenkiškos kilties, turi buti tautystė, niekad gi tikyba tų ypatų; todėl ir perėjimas ypotos lenkiškos kilties į stačiatikybą negali skaityties įstatymiška priežastimi išskirti ją iš po tiesų 10 d. gruodžio 1865 m. Nors ainiai tų ypatų, išpažindami stačiatikybą, su laiku persiims tautiškąje Maskolių dvase, lyginai kaip prabočiai daugelio lenkiškųjų ponų iš vakarinio krašto, kitados Maskoliai, laipsniškai pasisavino tautiškąjį Lenkų pobudį, permainę pravoslaviškąjį išpažinimą ant katalikiškojo; tai vienok tikram atsiekimui tos atmainos tautybėje reikia nemažai laiko, kuriam nubėgus tos ypotos, iš tiesų budamos maskoliais ir atsikračiusios nuo lenkiškų pažvalgų ir linkmių, o net lenkiškos kalbos, jau nebebus skaitomos

ypatomis lenkiškos kilmės. Tikras-gi tautybės atmainymas negali buti tiesiogine, uma pasekme pamainymo tikybos; todėl daryti išskyrimus įstatyme, palytinčiame ypatas lenkiškos kilties, laban visų tų ypatų, kurios priėmė pravoslaviją, lygintūsi įvesdinimui skirtumo tarp ypatų lenkiškos ir ne lenkiškos kilties ne tautiško, bet tikybiško, kas tiesiok priešintūsi dvasei ir žodiškai įtaliai įstatymo 10 d. gruodžio 1865 m., kurį reikia visokiais budais sergėti nuo mažiausio atmainymo ir paliosavimo."

Taigi čion valdžia ypatomis lenkiškos kilmės skaito ypatas lenkiškos tautybės, nežiurint į jų tikėjimą.

Nors tas pats 10 d. gruodžio 1865 m. įstatymas sako, kad ypotos maskoliškos kilties gali išpažinti taip gerai stačiatikybą, kaip protestantizmą, ir šitiems pripažįsta lygias tiesas ir privilegijas su anais, vienok atsišaukime vidaus dalykų minystro 1869 m. į valstijos sekretorių, priimančių prašymus vardan caro, skaitome: "Tamistos Ekscelencija teikėsi man prisiusti ant nusprendimo padoniausią prašymą papulkininko Hartingo, kad suteikti jam tiesą pirkties žemiškus lobius vakariniame krašte. Tle žygiai tapė padaryti dėlei pasipinančio abejingumo, ar jis turi tokią tiesą ar ne, kadangi jis yra liuterionu, turi pačią katalikę Lenkę ir vaikus to paties tikėjimo. Tuojau po numalšymo pastarojo Lenkų maišto, vyresnybė, dėlei tulų viešpatystės kombinacijų, pripažino reikalingu ėsant praplatinti maskoliškąjį žemės apturėjimą vakariniame krašte. Atsiekimui to mierio Lenkams iš gimimo uždrausta pirkties lobius paminėtoje šalyje, palikta-gi Lenkams tiktai tiesa paveldėjimo. Prasmėje to principo, lyginai kaip tiesos paveldėjimo visatinai, vaikai Hartingo, katalikai, turės tiesą valdyti tuos lobius, kuriuos nusipirktų, jeigu išklaustytas butų jų prašymas. Pagal mane, toks perėjimas lobių rankosna ypatų katalikiško tikėjimo, kurių vienas iš gimdytojų priguli prie lenkiškos tautybės, priešintūsi dugninei minčiai įstatymo 10 d. gruodžio 1865 m., besistengiančio sumaskolinti taję šalį ir aprubežiuoti ypatoms lenkiškos kilties galėjimą pirkties žemiškus lobius vakarinėse gubernijose."

Nors vėliaus išleistas įstatymas (komiteto minystrų nutarimas, caro patvirtintas 14 d. jaunio 1868 m.) leidžia Maskoliams, apsivedusiems su Lenkėmis, pirkties lobius vakariniame krašte, vienok šitie randasi kitokioje sąlygose. Vaikai jų—anot įstatymų apie moterystę tegali buti tik pravoslavais, todėl paveldint jiems, žemiškiejie lobiai pereina rankosna ne katalikų, bet stačiatikių, "kurie joku budu negali paskaitomi buti eilėn ypatų lenkiškos kilmės."

Potam yėl 1870 m. atsiliepimas vidaus reikalų ministerijos į Vilniaus gen.-gubernatorių sako, kad davimas ypatoms liuteriško tikėjimo, apsivedusioms su Lenkėmis arba ir turinčioms vyrus Lenkus, leidimo pirkties lobius vakarinėse gubernijose, principiališkai priešin-

tusi įtalpai įstatymo 10 d. gruodžio 1865 m., išleisto aprubežiavimui ypatų lenkiškos kilties galėjimo pirkties lobius vakariniame krašte, kadangi jų pirktiejie lobiai pereis rankosna vaikų katalikų, kurių vienas iš gimdytojų priguli prie lenkiškos tautybės.

Taigi atsiliepiamuose vidaus reikalų minystro 1869 ir 1870 m. dėme "ypatos lenkiškos kilties" paskaitytas yra lenkiškai tikėjimas.

Negana to. Įturys ukazo senato 10 d. lapkričio 1871 m. laiko miesčionius-katalikus, gyvenančius vakariniame krašte, ant lygios su šlėkta to tikėjimo "ypatomis lenkiškos kilties", kuomet pagal caro užtvirtintą 14 d. birželio 1868 m. sutarimą komiteto ministrų, kurs aiškina įtalpą įstatymo 10 d. gruodžio 1865 m., valsčionys Romos katalikų tikėjimo n'esti paskaitomi "ypatomis leukiškos kilties".

Taigi apsklembiant "ypatas lenkiškos kilties", be tautišku ir religiškų dėmių, prisideda da prigulėjimas prie tos ar kitos luomos. Tačiau jau aplinkraštyje 1885 m. Vilniaus gubernatoriaus į gubernatorius pasakya, kad "siekiu išleidimo įstatymo 1865 m. yra pastanga valdžios sumažinti šalyje skaitlių savininkų žemiškų lobių lenkiškos kilties, kokiais be abejonės tampa ir valsčionys-katalikai, kurie įgyjo žymesnius žemiškus lobius; todėl-gi uždraudžiama duoti valsčionims katalikams leidimas pirkties daugiau negu 60 dešimtinių žemės." Tame aplinkraštyje, valsčionys katalikai, kurie pirkosi didesnį žemišką lobį, skaitosi jau "ypatomis lenkiškos kilties".

Taigi "ypata lenkiškos kilties" yra labai neapklembtas dalykas, ir nors įstatymdavėjai stengėsi iš mesti tikiškoką gaivalą iš prasmės to žodžio, jie to neatsiekė ir todėl karts nuo karto išlenda eikštėn dėmės religiškos neapikantos, nors Maskolijos pamatiniai įstatymai sako juos nuodugnai atmetą šalin.

DENNIS HIRD, M. A.

Evoliucijos Mokslas Paveiksluose.

PERSKYRIMAS III.

Embryologija ir rudimentai.

(Tąsa).

Mes turime tokį gausą atrodymų žmogaus evoliucijos, kad net sunku pasidarė tą gausą atrodymų žmoniškai perstatyti mažame veikale.

Dalyje I mes matėme tulus atrodymus iš astronomijos, kuri prirodo, kad tasai evoliucijos įstatymas palypti ne vienus tik gyvus daigtus. Toliaus mes matėme iš geologijos, kad esti palaikai gyvunų parodanti, kad daugelis veislių išgaišo, kad daugelis veislių atsikeitė formoje, ir kad keliolika veislių galima atsekti

atgal į vieną prabočių grupę; iš tikrųjų kad, kaip pats uolynai keitaliojosi, taip mainėsi gyvunai, kurių skeletonus jie išlaikė. Nėsa visumet esti ans vienokeriopas stebuklas—kad, kuomi tolyn atgalios mes išigiliname į istoriją praeities, kaip ją atskleidžia geologija, tuomi seniausieji gyvunai mažiaus panėšiauja į musų šiadykščius gyvunus; ir kuomi esti senesnės žmonių kaukuolės, tuomi labiaus jos panėšiauja į bezdžionių šeimyną.

Zoologijoje mes vėl ir vėl matėme, kad visai nėra galima aiškiai pabriežti liniją tarp vienos gyvunų grupės ir kitos. Pastaramjame perskyrime mes matėme supuolimus plano arba struktūros, ko, rodos, nėra galima išaiškinti kitokiu paisėjimu, kaip tik tuomi, kad visi gyvunai pavisę yra ilga serija atmainų iš tūlų bendrų pratėvių.

Tačiau, yra drutesnis pozityvis Evoliucijos atrody-mas embryologijoje negu kur kitur. Ir tokias sunkenybes mes sutinkame, besvarstydami pradmenis (rudimentus), kad jokio kito paaiškinimo negalime rasti kaip tik tą, kuri suteikia Evoliucija.

Embryologija yra mokslas, kurs suseka augimą jeib kokio gyvuno prieš jo gimimą, iš cellės, urinčios 1/120 colio diametre, iki jo subrendusiai formai, kokią matome jam gemant.

Nagi, iki mokslas nebus įteikiamas vaikams tautos, bus labai sunki užduotis pamokinti ką nors apie embryologiją, jau del to vien—kad ji turi darbą su labai smulkiais dalykais iš pradžių, ir su struktūromis, kurias tik gali matyti su geru mikroskopu tas, kas yra išlavintas.

Žmogui beveik prisieina nusiminti dėlei tokios sunkenybės. Štai užrašai animalės formos, ir panėšumų tarp vieno gyvuno ir kito, taip stebuklingi, kad jie viršyja stebuklus visų pasakų ir slėpiningąjį grožį vaidintuvės. Šitoji istorija animalio augimo yra rašyta milijonais sykių kiekvienoje šalyje, kiekvienu metu. Kiekvienas gyvunas, nuo žemiausiojo iki žmogui, prideda savo lapą prie ano apreiškimo praeities, kuris yra pažymėtas buityse kiekvienos naujos gyvatos. Visi gyvunai auga iš vienintėlės cellės arba akytės. Didžiausieji, gražiausieji, protingiausieji—visi prasideda tuo pačiu keliu, ir, ilgesniu ar trumpesniu laiku, pereina tiesiok per tuos pačius laipsnius.

Tai nėra dalykas įsivaizdinimo. Čion, bent "žmogus gatvės"—tas slėpiningas teistojas kosmiškos žaimės—susiduria su nuolatos atsikartojančiu faktu—augimu augščiausiųjų gyvunų (jis pats!) iš vienintėlės cellės. Jis gali vadinti išaiškinimą ugio visų šeimynų ir genčių ant žemės, nuo monėros ar amoebos, apsimo-kančiu šmoteliu pasakos, ir jis gali užginčyti, kad jokis laikraščių žinnešys nebuvo prieregiu tos skaisčios dramos, ir todėl jis atmeta jį kaip išaiškinimą gyventojų svieto. Bet didesnis stebuklas susitinka jį ant jo paties slenksčio—jisai pats. Jisai buvo kartą iš tikrųjų vie-nacelline amoeba.

D-ras Saleeby savo puikioje kningelėje (*Organė Evoliucija*) sako: “Didžiausieji žmonės—jusų Aristotelis ar Shakespeare—pradėjo savo ypatingą gyvenimą kaip viencelliniai organizmai vos išiuromi, geroje šviesoje, plika akimi. Tas smulkutis tvarinys neturi nė organų, nė dalių, nė geidulių, nė idėjų. Vienok per devynis mėnesius jis tampa kudikiu, ir 27 metus vėliau jis gali parašyti veikalą *Romeo ir Julytė*, ar gal bus besteigias kokią naują religiją. Jeigu mes butumėme matę, patys sau, nuoamžinį plėtojimąsi žmogaus iš pirmpradinės gleivės, o niekad nebustumėme regėję veik akymirkinį išsiplėtojimą žmogaus iš žmogiško gemalo, mes šitą pasikaitymumą esant negalime. Bet matę didesnįjį stebuklą, mes negalime mažesnįjį vadinti netikėtinu.”

Tad-gi, kad pamėginus suprasti tulus faktus tokio stebuklingumo ir grožybės, mes pradėsime nuo keletos žemiausiųjų formų gyvasties.

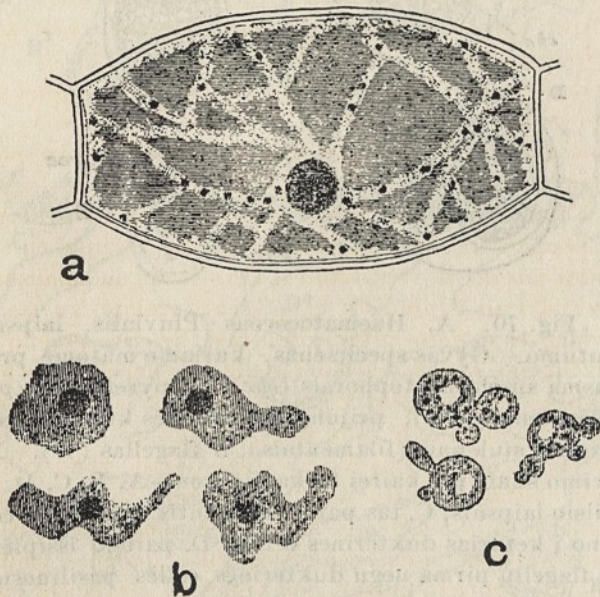

Fig. 66. a, cellė iš valaknos *Tradescantios*. Protoplasmiekieji siuleliai yra šviesūs, ir juose randasi nuklėus ir chlorophyllo trupinėliai. Tarpai tarp siulelių yra pripildyti koloruotais cellės brazdais; b, baltas arba amoeboidis kunelis iš varlės kraujo, parodantis atmainas pavidalo invykusias bėgyje penkių minutų; c, grupė mielinių cellių, parodanti aktyvi bumburiavimąsi. (Sulyg MITCHELL'IO).

Tradescantia (Fig. 66) tai paprastas Virginijos augalėlis, ir nucleus t'esti dideliu, apvalu, tamsios spalvos kunu. Šits augalo šmotelis yra labai padidintas, nėra tai tik plauka-cellė. Mažieji kuneliai pas b ir c taipgi yra sudėti iš protoplasmos.

Kas-gi toji protoplasma? O-gi tai pusiau permotoma, pilka medžiaga, išrodanti kaip skysta košelė, kurion tapo įmesta permatomos kruopelės. Substancija, turinti tokią išveizdą, tai protoplasma, ir tai yra *gyvoji dalis cellių visų gyvūnų ir augalų*.

Reikia įsidėmėti, kad protoplasma—tai gyva substancija—tiek pat gyvas daigtas kaip karvė ar ku-

dikis. Ji turi visas svarbiausias ypatybes visų gyvūnų gyvūnų.

Bakterijos (Fig. 67) čion parodomos esti ne dėlto, kad ragintumėme ką nors jas tyrinėti, ne dėlto, kad jos tiesiog gelbėtų studijuojant Evoliuciją, bet dėlto kad jų paprastai taip daug yra ir taip smulkutės. Žmogui emė tukstančius metų, iki jas suvokė. Jos auga taip labai greitai tuluose preparatuose, kad tik vieną lašelį paėmus, ten rastum bent milijoną bakterijų.

Jas taip-gi vadina bacilliais ir mikrobaais. Jos randamos esti beveik visur; jos esti priežastimi daugelio ligų, ir jeigu pienas ar mėsa ir tt. “genda”, tai jos yra taipgi priežastimi to gedimo. Kaip jos mažos nebutų, galite matyti šitoje figuroje, kad žinoma esti ir įvardinta tapo daugelis pavidalų.

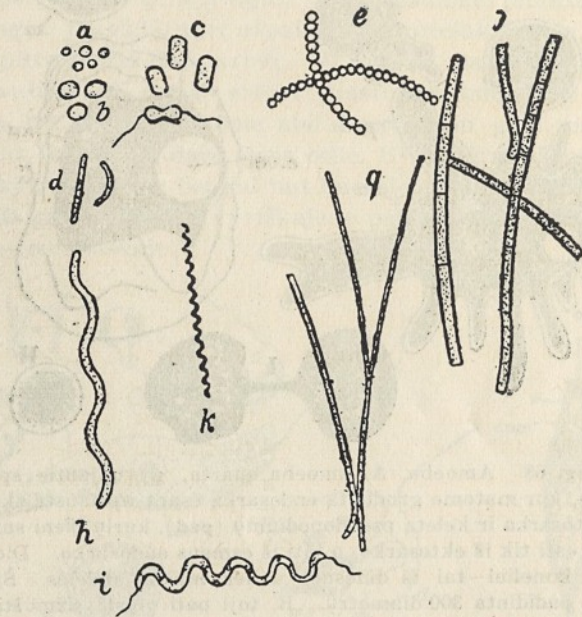

Fig. 67. Bakterijų formos. a, mikrokokkai; b, makrokokkai; c, bakterijos; d, bacillai; e, streptokokkai; f, septothrix; g, cladothrix; h, vibriomas; i, spirillum; k, spirochaete.

Jos esti daug mažesnės negu viena dešimttukstantinė dalis colio.

Aš padaviau šitus smulkutėlius specimenuos amoebų (Fig. 68), kadangi jos turi didelę svarbą ir gelbsti mums suprasti visas žemesnesias formas gyvasties, ir pirmus žingsnius visoje embriologijoje. Amoebas lengvu yra rasti stovinčiame vandenyje, bet jos retai viršyja 1/100 dalį colio, todėl dažniausiai neižiurimos su plika akimi. Išrodo lyg butų maža beformė puslaitė košelienos, ar visai ar beveik be spalvos. Šitie drebučiai tai—protoplasma. Amoeba ženklina besikeitojanti, ir ją taip vadina todėl, kad ji niekad neturi tą patį pavidalą ilgėlesnį laiką, nėra nuolatos ji tulas dalis išstumia ar iškiša, o kitas įtraukia; figuroje tos dalys yra paženklintos kaipo pseudopodia, beje netikros kojos.

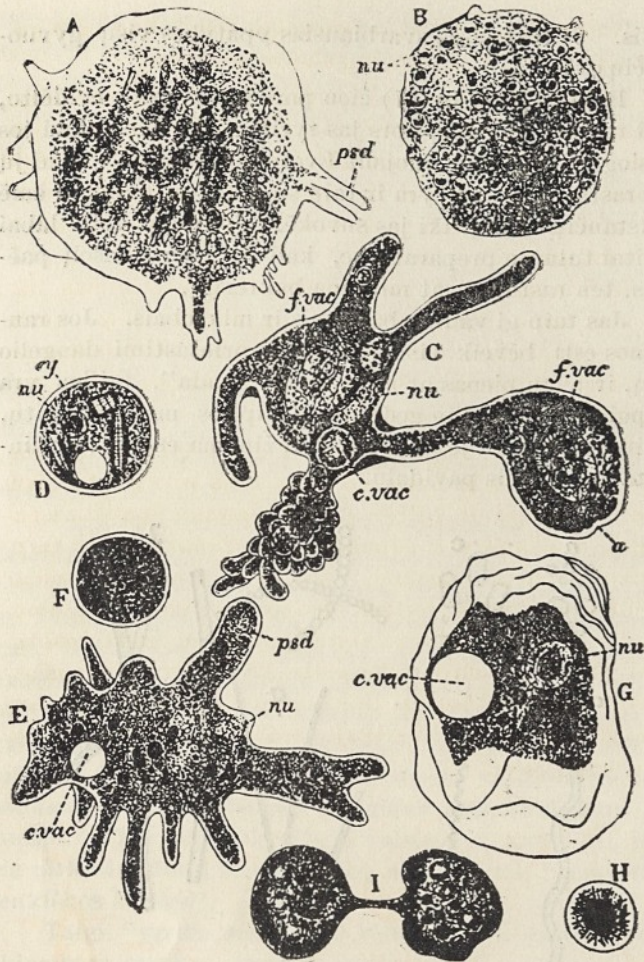

Fig. 68. Amoeba. A, amoeba quarta, gyvuojantis specimenas, kur matome gruduotą endosarką éstant apsiaustą skaidria ektosarka ir keletą pseudopodiumų (psd), kurių vieni suformuoti esti tik iš ektosarko, o kiti iš esmens endosarko. Didesniejie kuneliai—tai iš didesnės dalies maisto dalelės. Šitas viskas padidinta 300 diametru. B, toji pati veislė užmušta ir nudažyta karminu, kad parodžius daugumą nuklėvų (nu). C, amoeba proteus, gyvenąs specimenas, kur matome didelius neregularius pseudopodiumus, nuklėvų (nu), susiraukiančią pusliukę (c. vac.), ir dvi maisto pusliuki (f. vac.): tujų kiekviena turi mažą infusoriumą, pagautą dėl maisto. Litera a po dešinei figuros nurodo vietą, kur protoplasma apsirietė aplink grobi, kad uždarius maisto pusliukę. D, apglemžta amoeba su cellės sienuke arba cystu (cy), nuklėvų (nu), šviesia susiraukiančia tuštuma, ir trymis diatomais, prarytais ant valgio. E, amoeba proteus, gyvuojąs specimenas, su keletu didelių pseudopodiumų (psd), vienuteliu nuklėvų (nu), ir susiraukiančia tuštuma (c. vac.), ir daugeliu maistinių dalelių. Padidinta ant 330 diametru. F, nuklėvus tos pačios nudažytas, kurs parodo labai nudažytus trupinélius chromatino, ir esti apvilktas atskira plone. Padidintas 1.010 diametru. G, amoeba verrucosa, gyvenąs specimenas, su surukšlintu paviršium, nuklėvų (nu), didele susiraukiančia tuštuma (c. vac.), ir paprastai prarytais organizmais. Padidinta 330 diametru. H, Nuklėvus tos pačios, nudažytas, kurs parodo, kaip chromatinas susitelkė vidurin, kad suformavus nuklėoliu. Padidinta ant 1.010 diametru. I, Amoeba proteus, valandoje pasidauginimo per pusiau plyšimą. Padidinta 500 diametru. (Iš J. E. PARKER'IO).

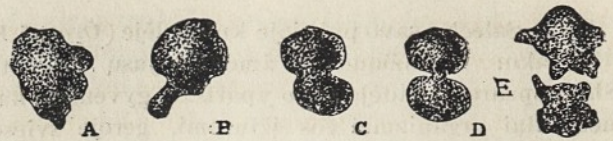

Fig. 69. Protamoeba Primitiva. A, B, tas pats specimenas, nupieštas trumpuose protarpjuose, parodo formos atmainas; C, D, E, tris laipsniai procese pusiau persidalinimo. (Sulyg HAECKEL'IO).

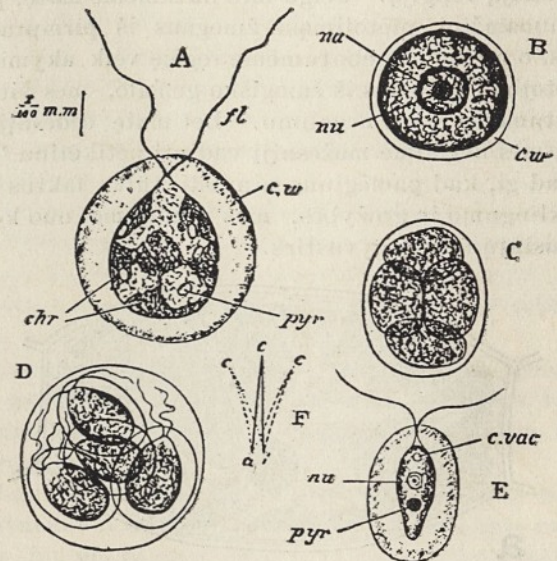

Fig. 70. A, Haematococcus Pluvialis, laipsnyje krutumo. Gyvas specimenas, kuriame matome protoplasmą su chromatophorais (chr), ir pyrenoidus (pyr), cellės sienutę (c.w), prijungtą prie cellės kuno protoplasmiais siuleliais (filamentais), ir flagellas (fl). Mieravimo skalė po kairei tinka figuroms A, B, C, D. B, poilsio laipsnis; C, tas pats, parodantis dalinimąsi cellės kuno į keturias dukterines celines; D, parodo išsiplėtojamą flagellų pirma negu dukterinės cellės pasiliosuoja; E, haematococcus lacustris.

Kartais amoebas—ar, geriaus sakant, organizmus į amoebas panėšius—užtinkame, kurios neturi nė nuklėvus nė susiraukiančių vakuolių, ir todėl jas deda į atskirą rūšį, protamoeba (Fig. 69). Jas reikia laikyti už prasčiausius gyvuojančiųjų gyvunų. Haeckelis tą gyvunėlį vadina monėra, kartais zoomonėra, kad atskyrus ją nuo augalinės monėros, kurią jis vadina phytomonėra.

(Tuodu žodžiu susideda iš zoon, gyvunas, ir phylon, augalas; monėrės (dgskaitl., monera), pavienis).

Augalines monėras matysi Fig. 8 ir 100.

Monėros skiriasi nuo nenukleuotų amoebų tuomi, kad "jos esti nenukleutos cytodos, kurių kunas susideda tik iš vienos rūšies baltiminės (albuminiškos) medžiagos—vienokeriopo plassono arba "tveriančios (formatyvės) medžiagos"; o vėlesniu ir augštesniu laipsniu yra nukleutos cellės, ir pradinis plassonas dalinamas

esti į dvi formatyvi substanciji—karyoplasma nuklėaus ir cytoplasma cellės kuno.

Haematococcus (kartais vadinamas protococcus) (Fig. 70) randamas esti lytaus vandenyje, lugnuose ar vagose, žalios ar raudonos spalvos. Spalva priguli nuo buties mažų organizmų, kurių haematococcus yra paprasčiausias. Kaip amoebą, ir jį reikia padidinti bent 900 kartų, kad galėtum paregėti.

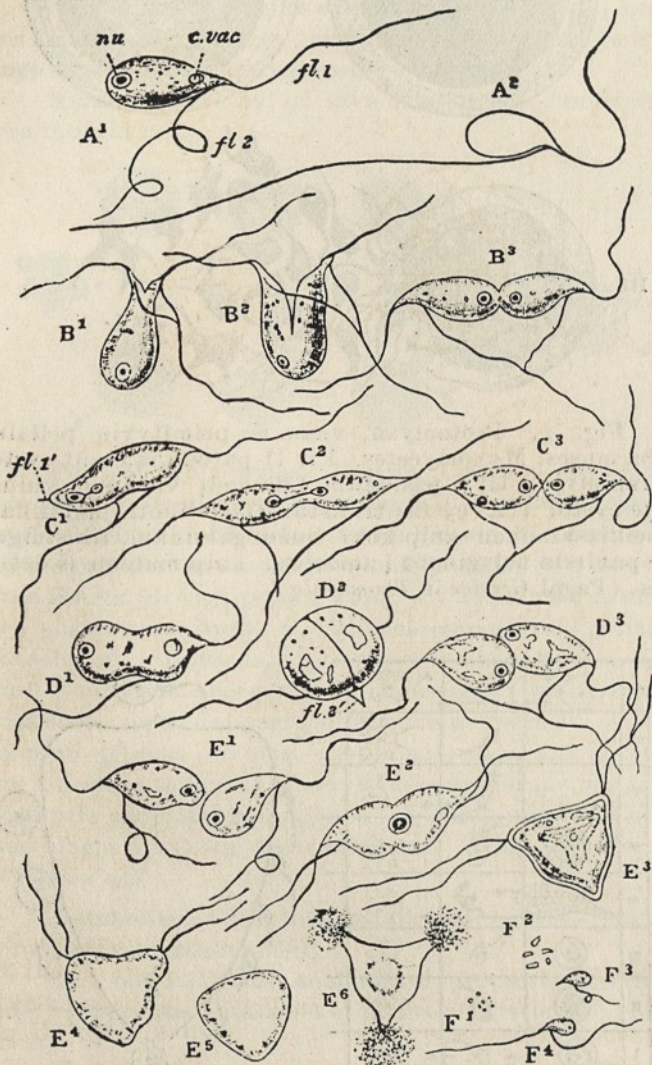

Fig. 71. Striukčiojančioji monada, Heteromita Rostrata. A¹, gyvas organizmas; fl², susiraičiojusi pilvinė flagella, kuriaje organizmas prisidrutina; A², parodo poziciją priešakiniam gale flagellos, o fl¹ yra visai išsitiesusi; B¹—B³, laipsniai skylimo (fissijos) išilgai, prisišlijusios formos; C¹—C³, laipsniai fissijos, skersai, tos pačios monados; D¹—D³, fissija laisvai plukuriuojančios formos; E¹, laisvai plukuriuojančiosios ir prisišlijusiosios formos prieš pat susijungimą, iki tas processas yra užsibaigęs E²; E³, išmetimas sporų; F¹—F⁴, laipsniai sporų išsiplėtojime. (Pagal Dallinger'į).

Haematococcus yra interesingas todėl, kad nėra galima nuspręsti, ar jis yra augalas ar gyvūnas.

Jeigu šią figurą sulygintum su figura amoebos, rastum daug punktų panašumo; tik cellinė amoebos sienukė, tur-but, yra nitrogėniška, o šito tvarinio cellinė sienutė bene susideda iš karbohidrato, vadinamo cellulosa, giminingo sudėjime savo su skrobylu (krekmolu), cukrumi, guma.

Reikia patėmyti, kad amoebėje susitraukimas darosi visu kunu, o haematococce jis darosi tiktai maža dalimi—flagellais; todėl, čion mes turime *diferenciaciją struktūros* drauge su *diferenciacija funkcijos*, arba padalinimą fiziologiško triuso.

Striukčiojančioji monada (Fig. 71) yra daug mažesnė už amoebą ar haematococę, nėra turi tik 1/3000 colio (1/120 m. m.) ilgio. Joje randame punktus pažangos; ji aiškiai turi užpakalinį ir priešakinį galą, taipgi pilvo ir pakalos paviršį. Ji nėra su visu augalinė ar gyvulinė. Ji netik veisiasi prastu skilimu kaip amoeba, bet E¹ mes matome abu užpakaliniu galu susiduriant, iki jie pasidaro viena celle, E². Nėra aiškaus atskyrimo lyties; bet gal but liuosai plaukiojančioji monada galima laikyti vyriškaję, o passyvę priglundžią formą—moteriškaję.

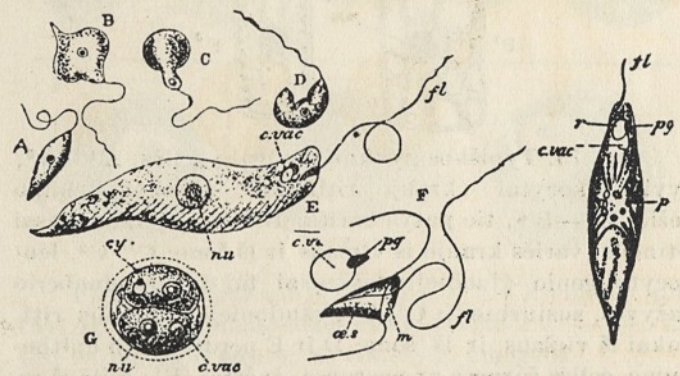

Fig 72. Euglena Viridis. A—D, gyvi organizmai, su atmainomis formos; E, padidinta forma; F, padidintas priešakinis galas, kur matome pigmento tašką (pg), burnelę (m), stemplaitę (oes); G, poilsio forma po fissijos; H, krutanti forma. (Iš Parker'io).

Išitėmyk idomiausiąją buitį: "Sporos F¹ tai tik krisleliai (granulos) protoplasmos, rasi gamtoje prisiantinantieji prie matematiško punkto definicijos, kad jie yra "be dalių ir be didumo."

Šitoje monadoje mes turime savo pirmą paveizdą išsiplėtojimo, nėra paprastame skylime (fissioje) nėra išsiplėtojimo, kadangi kiekvienas persidalinimo produktas, nuo pačios pradžios, panėšus yra į tėvus visame kame, išskyrus tik didumą.

Čia taipgi turime pirmąjį paveizdą organizmo su definityve gyvatos historija.

Euglena (Fig. 72) yra didesnė negu pastaruodu tvariniu. Kūnas susideda iš protoplasmos, apdengtos labai plonyte odele (cuticula). Ji yra iš dalies animale ir iš dalies vegetale. Ji rodo maitinasi kaip augmuo dienos šviesoje, o kaip gyvūnas tamsumoje.

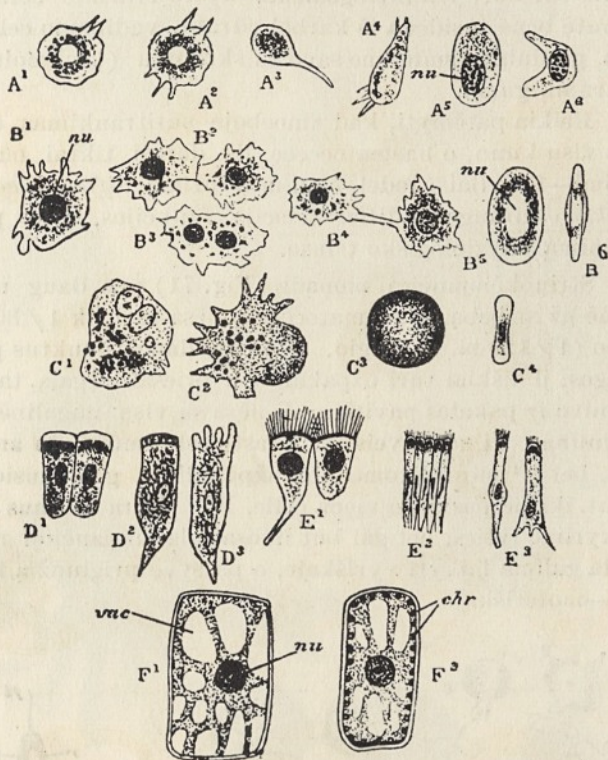

Fig. 73. Tipiškos gyvūnų ir augalų cellės. A¹—A², gyvi leukocytai (kraujo ritinukai) prėskvandeninio vėžio. B¹—B⁴, tie patys varlės; B⁵—ir B⁶ raudonasai ritinėlis varlės kraujo iš viršaus ir iš šono; C¹, C², leukocytai gonio (juodieji taškučiai tai dalelės cinoberio dažyvos, susiurbtos); C³, C⁴, raudonieji žmogaus ritinukai iš viršaus ir iš šono; D ir E perdēm—tai epitheliumo cellės žarnose ar nasruose žvėrių; F¹, cellė iš lelijos šaknies; F², iš lapo pupos. (Pagal Parker'į).

Šitas tipiškas celės (73) paduodame ne tam, kad sužinojus jų vardus, bet kad pamačius įvairybės formų ir panėšumą medegos. Tos cellės esti vėl paveizdomis protoplasmos su nuklėu, nors jos imtos yra iš žmogaus, varlės, prėskvandeninio vėžio, ar šaknies augalo.

“Todėl mes pareiname prie labai stebėtino rezultato. Augštesnieji gyvūnai ir augalai yra subudavoti—bent iš dalies—iš elementų, kurie savo esybės pavidale panėši į smulkučius ir žemiausius organizmus, kuriuos tikrą tyrinėjome šitame perskyrime.”

Dabar mes galime pradėti svarstyti lytines (seksuales) celės, kad supratus ir permanius prasidėjimą ir augimą augštesniųjų gyvūnų.

Protomyxa (Fig. 74) suteikia gerą paveizdą trijų dėtų cellinės gyvasties: 1., passyvės (apipuslėjusios),

2., aktyvės arba blakstienuotos (bužungalviai), ir 3., amoeboidės. (Pažvelgk į braizinius, Fig. 75).

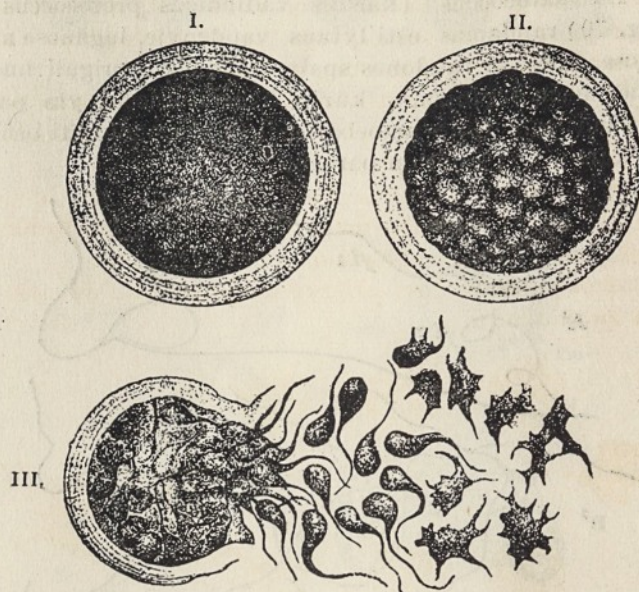

Fig. 74. Protomyxa, viena iš primityvių pelėsių arba musos, Myxomycetes. I ir II parodo ją esant cyste (krepšelyje); II, ji pasidalino į daugelį vienučių viduryje cysto; III, cystas truksta, flagelluoti jaunikliai smelkiasi laukan kaip koki bužungalviukai, tik staigu jie pavirsta nelyginant į amoebas, kaip matome iš dešinės. (Pagal Geddes ir Thomson'ą).

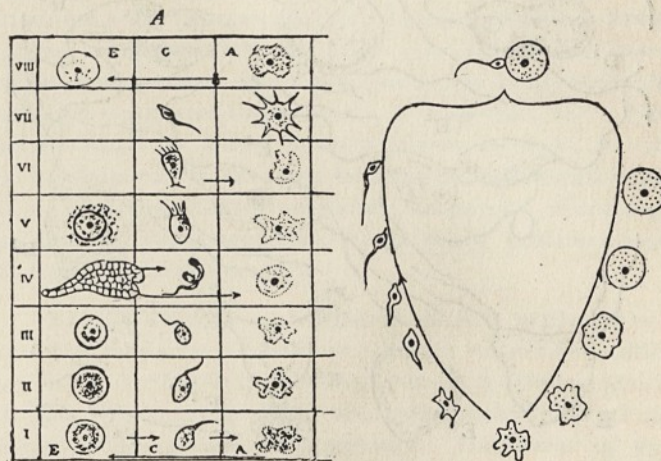

Fig. 75. Cellės atmainų ratas trijose fazose. A—E, cyste uždaryta; C, turi blakstienukus (cilia); A, amoeboidė; I, II ir III—tai protozoa; IV, ovum ir sėmuo (sperma) papartinio prothallaus; V, gyvūnų cellės; VI, blakstienuota animalė cellė, kuri pathologiškai pavirsta į amoeboidę; VII, sperma ir amoeboidė sperma; VIII amoeboidis ir cystan uždarytas kiaušinis. (Pagal Geddes). B—Braizinys, parodantis kaip ovum ir spermatozoon iš palengo išsinarsto iš amoeboidės neskirtinos cellės, kuri guli ant dugno.

Tai yra svarbūs skirtingumai, ir sunkiais žodžiais mes juos pažymime. Imkime juos vėl iš eilės:

1. Passyvės cellės pasižymi konservatyviu susikrovimu; jos auga, jos subdavoja; ir fiziologiškas vardas tam procesui yra duotas: anabolizmas.

2. Aktyvės (blakstienuotos) cellės prabangiai eikvoja energiją; jos esti sudėvinčiomis, nuplėšiančiomis; tas procesas—tai katabolizmas.

3. Amoeboidės cellės užima kaip ir vidurinį kelią, jos laikosi, nelyginant, tarp kraštutinio anabolizmo ir tarp kraštutinio katabolizmo.

Anabolizmas stovi už save užlaikančias funkcijas—yra individualiu.

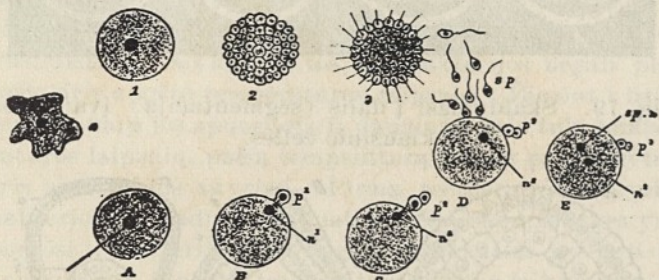

Fig. 76. Įvaisinimas. Braižinys parodo išsiplėtojamą spermatozoo viršutinėje linijoje, o pribrendimą ir apsivaisinimą kiaušinio apatinėje linijoje. a, amoeboidė lyties cellė; A, ovum su germinale puslaite (n); B, ovumas išmeta pirmąjį poliarių kūną, p^1 , ir palieka nuklėu, n^1 , pusiau sumažintą; C, išsidriekimas antrojo poliario kūnelio, p^2 , ir nukleus, n^2 , dabar sumažta ant ketvirtadlio; 1, motyvinė spermos cellė; 2, dalinasi į nesubrendusias spermas; 3, dalinasi į subrendusias spermas, sp ; D, spermos įėjimas į ovumą—reikia pažymėti, kad paprastai tik viena tejlenda; E, vyriškasai nuklėus, $s.p.n$, artinasi prie moteriškojo nuklėaus, n^2 . Kada tuodu nuklėu susijungia, įvyksta apsivaisinimas. (Pagal Geddes ir Thomson'ą).

Katabolizmas ženklina užlaikymą veislės—yra produktyviu, gaminančiu.

Tad moteriškumas anaboliškai persveria atsigimime; vyriškumas kataboliškai persveria spermuose, sėklose.

Kad tą dalyką permanius, reikia daug mintyti, ir kas gali, tegul pasiskaito *Lyties Evoliucija*, kurį veikalą parašė Geddes ir Thomson.

“Ovum’as arba kiaušinio cellė beveik ta pati yra pas visus gyvunus, ar vertebrutus ar bevertebrus. Kaip cellė, jis yra didokas; vienok iš tikrųjų n’esti daugiau kaip $1/100$, o gali būti ir mažesnis už $1/200$ colio diametre. Pas žmogų, kaip ir pas daugumą žindužių, jis yra apie $1/120$ colio. Tai yra maždaug apskritas (sphėriškas) kūnelis, su plonu permatomu apvalkalu, vadinamu zona pellucida, ir savyje turi—pirma, protoplasminę cellės substanciją arba “trynį”, ku-

riame jisai guli; antra, nuklėu arba diego pusliukę, kurioje guli, trečia, nuklėolius arba diego šlakelis. Šitas aprašymas pritinka kiaušinių cellėms (ova) visų gyvunų, jeigu tik pridursime, kad pas žemiausius gyvunus—kaip va: pintis ir tt.—nėra jokios apvalkalinės plonės.”

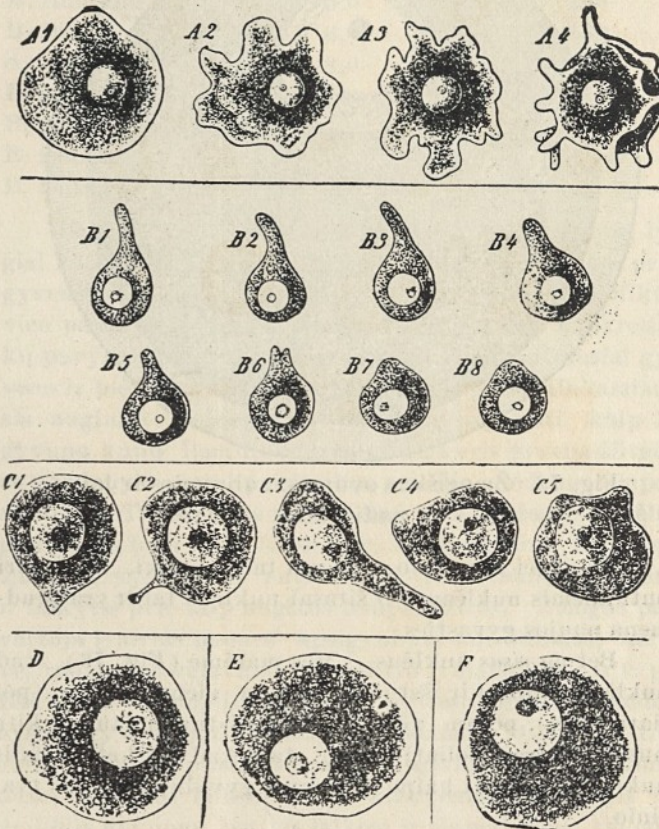

Fig. 77. Kiaušinio cellės: A^1 — A^4 kreidinės pinties; B^1 — B^8 , vienasėdžio krabo (vėžio); C^1 — C^5 , katės; D, margojo vašilo; E, vištos; F, žmogaus.

Dabar galime žvilgterti į kiaušinių celles (ova) keletos gyvunų (Fig. 77).

Fig. 77 mes matome kiaušinių celles suvis skirtingų gyvunų, ir reikia tik į jas pažvelgti, kad išžiūrėjus, juog jų visatinas sutvarkymas yra tas pats; ir kada atsiminsime, kad šitos kiaušinių cellės, jeigu tampa apvaisintos, pastoja pradmena naujų tvarinių taip labai įvairių, kaip pintis ir katė, tikrai nedaugelis daigtų bus taip įdomūs kaip kad šitas žvilgsnis į vienokeriopumą visų formų gyvunų.

Žmogišką kiaušinį (Fig. 78) mes labai padidinome; o ir tai neparodo aiškiai jo svarbiausios ypatybės, beje kaip mažytis jis yra. Kad permanius tą mažumą, paimek popieros skiautelę vieno colio ilgą, ir taip siaurą, kaip nukirpti galima, ant tos atrėzos padaryk 120 skritulių, su tašku (nuklėu) kiekviename iš jų, ir dar mažesniu taškeliu (nuklėoliu) viduje taško. Rods ir tai

nebus suvis tikra, vienok tai parodys smulkumėli kiaušinio cellės (ovumo akytės).

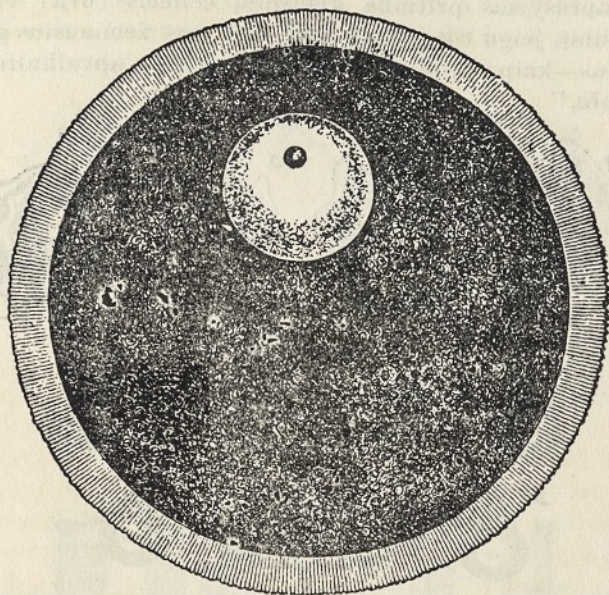

Fig. 78. Žmogiškas ovumas, subrendęs ir labai padidintas.

Nagi, jei kiaušinio cellė yra taip smulki, koks turi būti apėmis nuklėaus? O šitasai nuklėus tai ir yra pradmena naujos gyvasties.

Bet ne *visas* nuklėus. Mes matėme (Fig. 76), kad nuklėus dalinasi ir išstumia laukan vieną puselę (poliarį kūną), potam vėl dalinasi ir išstumia laukan kitą puselę (antrąjį poliarį kūną), taip kad tik ketvirtadalis nuklėaus beliekti kaipo pradmuo gyvybės naujojo tvarinio.

Nagi, tas ketvirtadalis nuklėaus talpina savyje du smulkiu dalyku, chromosomus. Šituodu chromosomu, susijungdamu su dviem chromosomam vyriškojo sėmens, sudaro apvaisintąją cellę, kuri yra pradmeniu gyvybės kiekvieno gyvuno, kurs augščiau stovi už žemiausiąjį (vienacelinį arba protozoą).

Na gi, jeigu tai vis arithmetiškai išdirbsi, paisant, kad du chromosomu pripildo pusę vietos likusiojo ketvirtadalis nuklėaus, tai atrasi, kad bent 7500 moteriškųjų chromosomų tepripildytų vieną colį. O vyriškiejie chromosomai yra mažesni už moteriškuosius!

Vienok-gi šitie chromosomai perduoda formą, gymį ir pobudį tėvų jų vaikams.

Apvaisintoji kiaušinio cellė (Fig. 79), tad, plėtojasi sulyg įstatymo visų cellių augimo. Ir dalinasi į 2, 4, 8, 16.

Kada pasiekia keturcelinį laipsnį, gemalas (embryo) esti sąlydi masa. Šešiolikcellinis laipsnis vadinamas esti *morula*, nuo panėšumo į morą, ir galėtų būti prilygintas prie moraeos arba paprastos protozoų kolonijos.

Morulos cellės sparčiai dauginasi, dalinimusi kaip pirmiau, ir pagamina *duobtą* skritulį su vienu vienu sluogsniu cellių. Tai yra *blastosphēra*, kurios duobė vadinama esti *segmentacijos dauba*.

Tolesnis laipsnis įvyksta, priimant coelenteratų arba dvisluogsnių tipą. Tai pasidaro, kada didesnės cellės vidun sminga, idant suformavus vidujinį sluogsni.

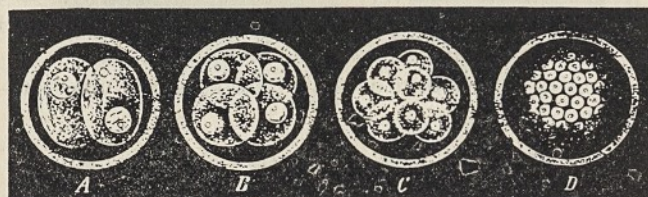

Fig. 79. Skaldymasi į dalis (segmentacija) įvaisintos kiaušinio cellės.

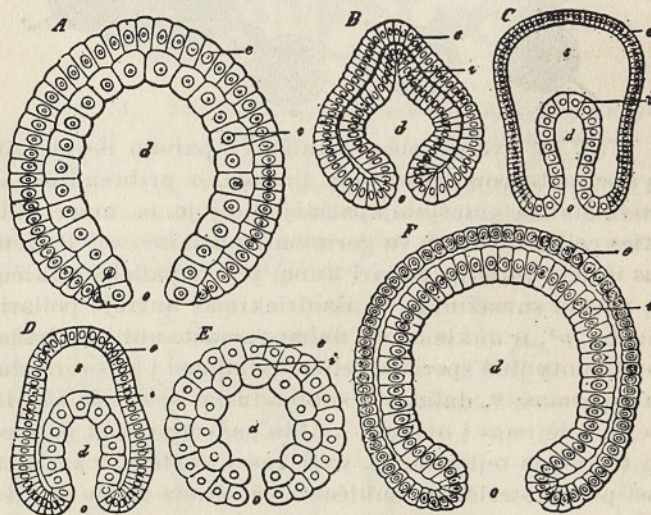

Fig. 80. Gastruliacija. A, zoophyto gastrula (gastrophysema); B, kirmino (sagitta); C, echinodermos (uraster); D, arthropodo (nauplius); E, mollusko (linnaeus); F, vertebrato (amphioxus); d, žarnų skylė; o, primityvė burna; s, skaldymosi duobė; i, endoderma arba grobų sluogsnis; e, ektoderma arba odos sluogsnis.

Jeigu paimtum viduryje tuščią gutaperkos bolę ir ją pradurtum, kad išleidus orą laukan, ir potam išpaustum vieną pusę vidun kitos, tad turėtum pusę bolės su *dviem sluogsniams*, ažuot vienos bolės su vienu sluogsniu. Tатаi suteikia visatiną idėją to, kas atsitinka, kada procesas invaginacijos įvyksta, ir dvi eili cellių susiformuoja. Tam turime keletą paveizdų Fig. 80, ir iki šitam laipsniui mes tyrinėjame *bendrąją* gyvasties historiją gyvunų, pradėdant nuo žemiausio augal-gyvunio (zoophyto, No. A) iki vertebratui.

(T. b.)

Zigmas Vitkauskas.

Iš Mikroorganizmu Srities

(Užbaiga).

TEMPERATURA IR MIKROORGANIZMAI.—Prie daug kitokių dalykų ir aplinkybių, bakterijoms dar yra reikalinga tulo laipsnio šiluma. Jos, lygiai kaip ir augštesnieji gyvūnėliai, negali augti ir bujoti be tam tikros temperatūros. Vienos iš jų auga ir bujoja prie vienokios temperatūros laipsnio, antros—prie kitokio. Pastebėtinas dalykas tik tas, jog bakterijos negali plėtotis prie augšto temperatūros laipsnio. Žiurint į bakterijas, kaip jos spuoğuoja ir dauginasi prie tulų temperatūros laipsnių, pačią temperatūrą galima paskirstyti į tris savistovius skyrius. Pirmą temperatūros skyrių bakteriologai vadina minimaliu. Šioji temperatūra yra pervėsi ir bakterijos tad negali atsakančiai gyvuoti ir daugintis. Antrąjį temperatūros skyrių mikroorganizmų studijuotojai užvardino optimaliu. Prie šios temperatūros visokių skyrių bakterijos, neimant atidžion jų atskiras formas ir veikimus, geriausiai auga, dauginasi, veikia. Tik prie šios temperatūros bakterijos skubiai pagimdo visokias ligas. Optimalinė yra tinkamiausia temperatūra bakterijų augimui. Optimalinė arba tinkamoji temperatūra visuomet esti vidurinė temperatūra. Toliau seka taip vadinamoji maksimalinė temperatūra. Šis temperatūros laipsnis peršiltas ir mažutyčiams organizmėliams nepakeliamas. Prie šios temperatūros tulos bakterijos vos-vos pasilaiko. Jeigu temperatūra nors mažumą pakyla, tada mikroorganizmėliai žusta nuo didelės šilumos. Aplamai minimalė temperatūra gali siekti 27 Centigrado termometro laipsnio; optimalinė—37 to paties termometro laipsnio, o maksimalinė temperatūra siekia apie 42 Centigrado šilumamierio laipsnio. Kaip augščiau pasakiau, čia išvardinti temperatūros laipsniai yra, taip sakant, „labai aplamai“. Tuloms bakterijoms viena temperatūra tinkama, geriausia, antros—priešingai, vodinga. Paveizdan, šieno bacilliai (*B. Subtilis*) geriausiai bujoja prie 30 centigrado laipsnių temperatūros. Minimalė šių bacillių temperatūra—prie 6 centigrado laipsnio (6°C.). Gi, antrą pusę vertus, minimalė tuberkulozies temperatūra siekia 29°C., optimalė—38°C. Optimalė choleros spirillių temperatūra siekia 37°C.; minimalė—8°C., o maksimalė 40°C. Matome iš čia pažymėtu pavyzdžių, kad tulų bakterijų minimalė temperatūra yra augštesnė už tulų optimalę. Aišku, jog sunku yra nustatyti tulą temperatūros laipsnį, prie kurio visos bakterijos lygiai gyvuotų, daugintų, augtų ir bujotų. Čia pabriešiu tulus temperatūros laip-

nius, prie kurių, pasak Amerikos bakteriologo, dr. E. O. Jordan'o, bakterijos smagiausiai auga. Štai ji:

Mikroorganizmas	minimum temperat.	Optimum temperat.	Maximum temperat.
Bacilliai, kurie spindi fosforine šviesa	0.0°C.	20°C	37°
<i>B. fluorescens</i>	5.0	24°	38°
<i>B. subtilis</i>	6.0	30°	50°
<i>S. cholerae</i>	8.0	37°	40°
<i>B. antracis</i>	14°	37°	45°
<i>B. tuberculozis</i>	29°	38°	42°
<i>B. fitzianus</i>	—	40°	45°
<i>B. thermopilus</i>	42°	63°–70°C	72°*

Iš šios lentelės galima išskaityti, kad bakterijos, lygiai kaip ir kiti gyvūnai ir gyvūnėliai, prisitaiko prie gyvenimo aplinkybių. Idant šis pasakymas nepasiliktu vien pasakymu, čia galima paimti net keletą konkrečių pavyzdžių. Tuberkulozai, kuri atsakančiausiai gyvena ir plėtojasi šaltakraujuose gyvūliuose, tinkamiausia augimui temperatūra maždaug toji pati, kaip ir gyvūnų kunų. *Bacillus termopilus*, kuris gyvena šiltuose vandenyse, gerai prisitaikęs prie šių vandenių temperatūros. Tik stebėtis reikia, kad toks mažas gyvūnėlis gali gyvas buti prie 72 centigr. temperatūros laipsnių. Žmogui, vyriausiam sutvėrimui, ir tai sunku gyventi ir laikytis prie taip augštos temperatūros. Žmogus pavartoja įvairias imones apsigynimui nuo šilumos, kaip ve, rankinius vėjavaikius, elektro vėjavaikius ir t. p. Bakterija *termopilus* paprato gyventi šiltuose vandenyse ir gyvena sau, nieko neatbodama. Čia kaip tik vieta pastebėti prisitaikymo prie aplinkybių teisę. Šios teisės atkakliai laikosi netik kiekvienas keturkojis ir dvikojis gyvūnas, bet jos laikosi ir tie mažytėiai, tie mikroskopiški sutvėrimėliai, bakterijomis vadinami.

DRĖGNUMAS IR BAKTERIJOS.—Be drėgnumo bakterijos veik negali gyventi. Apie tai berods ir nereikia daug kalbėti, nes, jei atidžiau į dalykus žiurėsime, tai lengvai pastebėsime. Imkime mums žinomus daiktus ir produktus.

Džiovinata mėsa gali ilgai ir šiltai stovėti, o nesuges; bet, priešingai, nedžiovinata tuoj pašvinksta. Su vaisiais ir gi toji pati pasaka: prinokę, šiltoje vietoje tuoj pradeda puti, bet jeigu juos, nors ir prinokusius, išdžiovinšime, tad netik dienas, bet savaites ir mėnesius stovėda mi nesuges. Lietuvoj moteris nedžiovinatų surių ir gi negali ilgai laikyti: jie tuoj pradeda pelėti, puti. Jauką pasakiau apie surius, tas, be atėmimo bei pridėjimo, tinka ir duonai. Pastaroji nedžiovinata ir gi pelėja, genda. Ne tik kad valgių, vaisių negalima drėgnų ilgai laikyti, bet lygiai ir auginių. Jie, drėgnai budami, netik tuo pačiu keliu pelėja, genda, pusta. Dar galima pažymėti ir daugiau pavyzdžių, bet, berods, užteks čia

E. O. Jordan, "General Bacteriology", p. 68.

esančiųjų. Pagalios klausime savęs: kodėl taip produktai, taip drapanos drėgnose vietose ilgai negali būti? Atsakymas labai lengvas. Kuomet randasi ganėtinai drėgnumo, tada bakterijoms paranku veikti. Jos, besitrusdamos, sugadina produktus bei drapanas, arba dar ir kitokią medžiagą. Kada daiktas sausas, drėgnumas jame nesiranda, bakterijos taipgi ne ką ten gali pešti. Galop reikia dar pridurti, kad kiekvieno daikto gedimas bei puvimas paėina nuo bakterijų. Jei džiovinti daiktai negenda, tai suprantama, kad ten nėra ir bakterijų. Da-gi toliau prieiname prie galutinio išvedimo, butent: be drėgnumo bakterijos vargiai tegali gyvuoti. Drėgnumas tad yra būtina bakterijų gyvenimui reikalingas. Vienok nereikia praleisti to, kad tulas bakterijos gali gyvuoti labai sausose vietose. Tulas galima sausuma užmušti, gali ilgai gulėti negyvos, vienok, kada atsiranda užtektinai drėgnumo, tada jos vėl atsigaivaliuoja, gyvena ir veikia, varo pirmyn tankiausiai destrukcijos darbą.

Vienu drėgnumu bakterijos dar negali gyvuoti. Juk, paveizdan, refrigeratoriuose, ledo dėžese ir kitokiose šaltose bei vėsiose vietose, drėgna mėsa, nedžiovinti suriai, vaisiai ir kitoki produktai gali net savaites, mėnesius stovėti nesugedami. Kodėl nesugenda? Juk čia, berods nestokuoja drėgnumo. Taip, drėgnumo yra iki soties, bet bakterijų bujojimui ir veikimui temperatūra nėra tinkama. Šiam atvėjyje vėsi temperatūra tramdo bakterijų veikimą. Apie temperatūrą jau kalbėjau. Čia neatkartosiu. Tik, galop, tiek pridursiu, jog drėgnumas bakterijoms tik tada naudingas, kada temperatūra atsakanti.

MAISTAS IR BAKTERIJOS.—Kaip kiekvienas gyvūnis ir augmuo, taip lygiai ir bakterijos be maisto negali gyventi. Jos, suprantama, maitinasi įvairiais maistais. Geriausias gi maistas yra tas, kuriame randas azoto arba nitrogeno, taip sakant, nigtrogeniškos substancijos. Bakterijos daugiausiai maitinasi organiškomis substancijomis. Bet reikia pastebėti, kad šios substancijos turi būti tam tikrame stovyje, idant bakterijos jomis galėtų maitintis. Bet, rasi, šis pasakymas nėra aiškus. Tai, be kėblumo, čia paimsime tulus pavyzdžius.

Ukininkas, paskerdęs kiaulę, jos mėsą susudo, ir tuo apsaugoja nuo mikroorganizmų. Jeigu mėsa būtų buvusi nesudyta, be abejo, būtų tuoj pašvinkusi. Reiškia ji būtų buvusi tinkama bakterijoms maitintis. Šie gyvūniai, turėdami atsakančio maisto, skubiai dauginas. Prie to taipgi nereik užmiršti, kad jos mėsą visai sugadina, supudo. Dabar galima padaryti aplamą išvedimą: mikroorganizmai maitinasi tik neutrališkomis ir prėskinėmis substancijomis. Gerokai koncentruotu, tirštu maistu bakterijos irgi vargiai tegali maitintis. Taip, druska, taip rugštis yra mikroorganizmams blėdingos.

ŠVIESA IR MIKROORGANIZMAI.—Bekalbant apie mikroorganizmus, negalima apsieiti netarus žodelio—antro apie šviesą. Ji yra, kaipo taisyklė, labai svarbus faktorius mikroorganizmų gyvenime. Šviesa turi didelę įtekme ant bakterijų. Yra žinoma, kad šviesa taip naikina, kerta bakterijas, kaip, tartum, šienpjuvys žolę. Veik visos bakterijos labai bijo saulės. Ji joms esti negeistina ir blėdinga močiūtė. Josios šypsa, tarytum slogutis, be pasigailėjimo naikina mikroorganizmus. Tikiu, jog kiekvienas asmuo, vienokiu ar kitokiu budu yra datyręs, kad unksnėtoj vietoj daiktai daug greičiau genda, puva, negu saulėtoj. Jau žinome, kad be bakterijų, be tų mažųjų mikroorganizmėlių jokis medžiagos puvimas negali apsireikšti. Jeigu, kaip augščiau sakiau, medžiaga sparčiai genda paunksnyje, tai, tur but, jau ir be platesnių išvedžiojimų bei komentarų aišku, kad čia randas daugiau bakterijų, kurios, įvairiai veikdamos, naikina, pudo medžiagą. Lyg tyčia, bakterio-logų tyrinėjimai patvirtina šį pasakymą.

Medicinos daktarai, higienišku įstaigų palaikytojai bei savininkai visuomet pataria žmonėms kambarius kuomtinkamiausiai išvėdinti ir saulės spinduliais apšviesti. Visoki sanitariumai yra arba po atviru dangumi, arba plačiai saulės spindulių apšviesti. Tai daro, nes tik šiuo keliu teapsivalo nuo kenksmingų bakterijų, kurios pakerta žmonių sveikatą ir sutrumpina gyvenimo dienas. Galop reikia ir tai paminėti, kad ne tik žmogui sveikiau gyventi gerai išvėdintuose, gerai saulės spinduliais apšviestuose kambariuose, bet lygiai ir gyvuliams tas pats esti būtina reikalinga. Lietuvoje tulų skurdžių, neapsiėvietusių ukininkų kutės, kiek man žinoma, be langų. Saulės spinduliai vargiai josna insigauna. Rezultatas to visko labai žymus ir apgailėtinas. Galvijai, žiemos metu, nors ir atsakančiai šeriaimi, labai sudžiusta, sunyksta ir vos gyvi, vos krutėdami sulaukia skaistojo pavasario. Prie to, jie tankiai serga visokiomis ligomis ir nemaža jų dvesia. Nabagas ukininkas, galvą susiėmęs dejuoja, aimanuoja, buk, girdi, Dievas jį užmiršęs, užsiuntęs ant jo visokias nelaimes ir skurdą. Nelaimių branduolys, aiškiai matome, gludi kučių nesantariškume. Vai kaip keista, kad ukininkai dar ir to neišmano.

Augmenis irgi paunksniuose neauga, nebujoja taip gerai, kaip saulėtame lauke. Nors čia esti tuli kiti labai svarbūs faktoriai, kurie tramdo augmenų augimą; vienok, nežiurint į tai, kaip kituose atvėjuose, taip ir čia, bakterijos yra svarbiu veiksmiu, jos savo darbeliais ir čia prisideda.

Iš augščiau pažymėtu pavyzdžių galime padaryti neabejotiną išvadą, butent: saulės šviesa yra bakterijoms kenksminga.

Be saulės šviesos dar esti ir kitos, k. v., ugnies, elektros, gazo ir daug kitų šviesų. Dabar paklausa, ar pastarosios, panašiai saulės šviesai, vienokiu ar kitokiu

buđu, bakterijoms vodingos? Prisilaikydami bakterio-
logų nuomonės tuoj atsakysime. Žymus Amerikos bak-
teriologas, Chicagos universiteto profesorius, filosofijos
daktaras, E. O. Jordan'as, kalba savo veikalė, *The Gen-
eral Bacteriology*, huk, išimant elektros šviesą, kitokios
bakterijoms nekenkia. Taigi, čia iš dalies neaišku, kaip
saulės šviesa gali bakterijoms kenkti. Ši paklausa, at-
virai pasakius, lygial kaip ir tulos kitos, nėra galutinai
mokslininkų atsakyta. Tečiau nėra abejonės, kad atei-
tyje to neišaiškintų. Bakteriologija nėra šimto metų
mokslas, todėl šiuo mokslu užsiimantieji trumpu laiku
visko atsakančiai nepajiegė aikštėn išvilkti. Tuli išy-
mesni bakteriologai laikosi tos nuomonės, jog saulės
spinduliai esti pusėtinai galingi oxiduotojai, jie tad oxi-
dizuoja, sujungia su oxigenu materiją, iš kurios suside-
da bakterijos ir šiuo keliu mikroorganizmus užmuša.
Kitos šviesos, išimant elektros, neturi oxidizavimo pa-
jiegų, tad ir nekenkia bakterijų augimui.

BAKTERIJŲ CHEMIŠKA KOMPOZICIJA.—
Pakalbėjus apie šviesą ir bakterijas, čia bus neprošali
prasitarti ir apie chemišką jų kompoziciją. Vanduo už-
ima pirmą vietą. Bakterijų kunoose randasi nuo 80
iki 88%. Čia parodytas vandens nuošimtis parodo di-
delį skirtumą. Vandens skirtumas priguli nuo pačių
organizmų ir pasėlių dirvų, ant kurių šie organizmai au-
ga. Po vandeniui stambiausią vietą užima pelenai. Jie
talpina didžiausią fosforinio pentoxido nuošimtį (P_2O_5).
Tankiai jis pasiekia net pusę viso pelenų svarumo. De
Schweinitz ir Dorset sako, jog tuberkulozų pelenai tal-
pina 55.23% fosforinio pentoxido (P_2O_5)*).

Toliau bakterijose randama pastebėtini nuošimčiai
sieros, kalio, chlorino ir kalkių; mažesni nuošimčiai ran-
dama geležies, magnėzijos ir titnagžemės**).

Keista ir ypatinga yra vien tas, kad toki maži ku-
neliai susideda iš tiek daug įvairių chemiškų substan-
cijų. Kad nors jos visos būtų organiškios, o dabar ge-
ras nuošimtis neorganiškų. Visos čia išvardintos neorga-
niškos substancijos įvairiuojasi skirtingose bakterijose.
Antrą pusę vertus, kaip tik priešingai, azotinės substan-
cijos mažai, arba, praktiškai kalbant, visai neįvairiuoja.
Jų randasi, su mažu išėmimu, veik tas pats nuošimtis
kiekvienoj bakterijoje.

ORAS IR BAKTERIJOS.—Žiurinti bakterijų gy-
venimą ir kaip jos pakenčia orą, galime mikroorganiz-
mus paskirstyti į tris pastebėtinius skyrius. Pirman
skyriun galime padėti tas bakterijas, kurios gyvena ore.
Jos yra vadinamos *orinėmis* arba, prisilaikant moksliš-
kos technikos, *aerobinėmis* bakterijomis. Antran sky-
riun sueina visos tos bakterijos, kurios negali ore gy-
venti. Jas vadiname tad *neorinėmis* arba *anaerobiškomis*
bakterijomis. Prie šių dviejų skyrių daugiausia bakte-

rijų priguli. Vienok mikroorganizmai, panašiai kaip
ir didesnieji sutvėrimėliai, prisitaiko kartais net prie
sunkių ir, aplanai žiurint, tarytum nepakeičiamų gyve-
nimo aplinkybių. Kaip tulos bakterijos prisitaikė prie
augštos temperatūros, taip antros prisitaikė prie oro ir
prie beorinių vietų. Mokslininkai—bakteriologai vadina
fakultatinėmis bakterijomis. Iš trijų, šis mažiausias
skyrius. Visos orinės bakterijos ima gyvenimui reika-
lingo oxygeno arba rugščiadario tiesiog iš oro; neorinės
jo gauna iš tulų azotinių sudėtinių. Fakultativiai orga-
nizmai ima reikalingo oxygeno iš abiejų sričių.

BAKTERIJŲ AUGIMAS.—Jeigu yra tinkamos
bakterijų augimui aplinkybės, jos auga ir magiškai dau-
ginas. Mikroorganizmų augimas išvysto tulas žymėti-
nas, rasi daugumai žinomas, ypatybes arba rezultatus.
Pirmon vieton bakterijos pagimdo šilumą ir net tam tik-
rą fosforinę ugnį. Šioji ugnis ypač Lietuvoj matoma
tuluose medžių puvėsiuose. Toliau tulos bakterijos pa-
gimdo dažus, kitos fermentaciją. Dažus gimdančias
bakterijas techniškai vadina *chromogeniškomis*, kas reiškia
dažų gimdymą. Tas bakterijas, kurios fermentuoja
tulų skystumus, vadina *zymogeniškomis*. Gi tas, kurios
išvysto visokias rugštis, mokslininkai pavadino *acido-
geniškomis*. Čia paminėti, aplanai, yra svarbiausi bak-
terijų augimo rezultatai.

LIGŲ TEORIJS.—Tulos ligų teorijos siekia la-
bai, labai senus laikus. Yra iš jų taip senų, kaip sena
pati žmonija. Senovėje, kuomet tikro mokslo žmonės
nepažino, murksojo patamsėje tik tamsą ir tematydami,
sutvėrė bei išdirbo visokias nuomones apie ligas. Jie
tada tik piktąsias ir gerąsias dvasias tematė, tai, neste-
bėtina, jei jie manė, jog ir ligas užsiunčia ant žmogaus
vien nelabieji sutvėrimai. Nemokyti, prietarais bei
burtais apsėsti žmoneliai da tollau manė, kad pats nela-
basis apsigyvena asmenyje ir vargina, kankina jį viso-
kais budais. Primityviai žmonės labai saugojos piktųjų
dvasių ir kaip galėdami stengėsi nuo jų apsiginti.

Turime neužmiršti, kad senovėje, tame mytų, ne-
apsakomų misterijų amžiuje, visokius atsitikimus bei
apsireiškimus, liudnus ir linksmus, žmonės dievams
priskaitydavo. Žinome iš mytologijų ir iš senovinių
historijų, kad žmonės turėjo atskirą dievą kiekvienam
užsiėmimui bei apsireiškimui. Lietuviai žino iš myto-
logijos, jog mūsų prabočiai nepergalimai tikėjo, kad
vyriausias dievas Perkunas arba Perunas bardavęs žmo-
nes griausmų, o nepaklusnuosius, sako girdi baudavęs žmo-
nės pasakoja apie Perkuno kulka ir kirvukus. Tuli
nkininkai laukuose išaria tuos stebėtinius dievo—Perku-
no įrankius. Prie to, lietuviai turėjo brandos, girių,
meilės, medicinos, keršto bei pagiežos, laimės ir kitus
dievus. Kaip lietuviai, taip ir kiti tų laikų žmonės
nebuvo liuosi nuo dievų. Čia galime įsitėmyti, kaip

* Centralbl. F. Bakt., 1897, 22, p. 209.

** E. O. Jordan, General Bacterio., p. 66.

žmonės senovėj tikėjo, jog kiekvienas apsireiškimas, kiekvienas pageidaujamas arba kenksmingas daiktas gimsta vien tik iš tam tikro dievo noro. Kadangi įvairių gamtoje apsireiškimų, įvairių tarp žmonių nuotikių nestokavo, todėl, prisilaikant primityvių žmonių logikos ir dalykų supratimo, turėjo būti ir skirtingi dievai, kurie nuolatos ir be perstojimo trusėsi, gamindami geistinus ir negeistinus žmonėms daiktus.

Ligų platintojas, sprendžiant iš šio dievo amato, nelaimių ir pagiežos, kurią jis tarp žmonių sėjo, sakoma jis buvęs negeistas pikėiurna. Jį žmonės laikė piktaja dvasia—demonu. Primityviai žmonės manė, kad ligas, lygiai kaip ir kitus negeistinus žmonėms daiktus, sukelia ne tam tikri mikroorganizmai, ne mikroskopiskos bakterijos, bet tam tikras, nematomas, negeistas demonas—piktoji dvasia. Senovės raštuose pasakojama, buk dvasios apsigyvendavusios žmonėse, o pastarieji turėdavę skaudžiai sirgti.

Čia, nors aplanai, norisi pabriežti tuli papročiai bei budai, kuriais necivilizuotieji gynėsi nuo prastų bei kenksmingų dvasių, žmonės, kurias primityviai žmonės vartodavo nubaidymui nelabųjų sutvėrimų nuo saulės bei mėnulio laike užtemimų.

Iš karto jie, parpuolę ant žemės, dusavimu, nuliudimu bei ašaromis meldė gerųjų dievų, idant jie neduotų demonams saulę praryti. Jei jų gailėsties, jų dusavimų dievai neišklausydavo, tada, metę viską šalin, varu piktasias dvasias varydavo, baidydavo. Panaudodavo visokius skambalus, barškalus, rykavimą, jeib apginti saulę—močiutę nuo prarijimo.

Lygiai panašiu budu, keli tukstančiai metų atgal, azijatai ir kiti rytų arba saulėtekio gyventojai gydė ligonius. Tuli ligoniai, sakoma, sapnuodavę apie demonus, kurie juos apsėdę kankino. Ligoniai atsikratydavę nuo apsėstųjų gerais pasišventimais, iškilmingais bei dailiais prižadais, arba da kitokiais panašiais budais. Jeigu to neužtekdavo, tada jau ir prievartą panaudodavo piktų dvasių atsikratymui. Mušdavę, girdi, visokius bugnus, barškalus, o tankiai ir patį lignonį.

Ši ligos teorija yra seniausioji. Ją mokslininkai vadina *demoniškaja teorija*, nes, kaip matome, žmonės tikėjo, buk pagedusios dvasios užkerėdavusios žmones ligomis. Šita teorija, suprantama, nė kiek nepatbulino medicinos mokslą.

Antra minėtina medicinos teorija yra Hippokrato, graikų mokslininko, taip vadinamo medicinos tėvo, gyvenusio, manding, ketvirtame šimtmetį Kristui negimus. Šią teoriją, kaip matome, mokslininkai užvardino jos suformuluotojo vardu, butent *Hippokrato teorija*. Ji buvo vienatinė ir tikriausia teorija per visus viduramžius arba taip vadinamą „juodąją gadyne“. Pasak bakteriologo Jordan'o, ši teorija, girdi, ir šiandien dar užtemdo daug medikalių minčių ir praktikos. Bet ko šitoji teorija mokina?—gal klausime sa-

ves. Štai ko: Čia yra sakoma, kad kunas susideda iš taip vadinamų keturių humorų, butent: kraujo, phlėgmos, geltonojo skystimo ir juodojo skystimo. Žmogaus sveikata priguli nuo atsakančio bei proporionališko šių keturių sveikatos elementų sumaišymo. Hippokratas manė, jog tik tada žmogus serga, kada šie keturi humorai nėra atsakančioj proporcijoj. Medikai dėjo visas pastangas, idant palaikyti humorus atsakančioj santarvėj. Buvo manoma ir mokinama, jei humorų lygsvara, vienokiu ar kitokiu budu, tampa panaikinta, tai, buvo sakoma, individualas gali apsirgti baisiausiomis ligomis, iš kurių tankiai neišlipa. Šis klaidingas ligų priežasties supratimas be prieštaravimo ir visapusiškumo laikėsi iki septynioliktam šimtmečiui. Šiame ir aštuonioliktame šimtmečiuose išdygo prieštaraujančių nuomonių. Kaip tik šiame laike tapo suformuluota gerokas skaičius ligų teorijų. Mokslininkai bei medikai jas šiandien vadina novelinėmis teorijomis. Jos visos buvo da kėblesnės už Hippokrato teoriją, pasižymėjo mistiškumu ir absoliutiškai nepagerino ir nepastumėjo medicinos mokslo priekyn. Apie jas visas, kaipo mažos vertės, arba, iš kitos pusės žiurint, bevečius dalykus, čia neužsimoka ir bereikalinga kalbėti. Viską pastumus šalin da reikia apibudinti vieną medikalę teoriją, kuri, maždaug, tarp žmonių, įgijo pilietiškumą. Šioji teorija tapo užvardinta *homeopatiška teorija*.

Daktaras Hahnemann, šios teorijos suformuluotojas, štai kaip definiuoja homeopatiją; „Liga—sako šis rašytojas—yra tai spiritualiai dynamiškas spiritualių gyvybės principų sudarkymas.“ Jo vaistų nuodingumo teorija arba, tariant paties daktaro žodžiais, dinamizacija rėmėsi tuo, buk skiedimas vaistų priduoja jiems nuodingumo, tik skiedžiant vaistus, reikia jie kratyti. Daktaras Hahnemann taip pat manė, jog vaistai igauna daugiau pajiegos tada, kada juos atsakančiai sumaišai, sutrini. Homeopatija spėjo išvystyti teoriją, jog pacientams reikia duoti nedideli gyduolių dozai. Apie homeopatijos medikalę vertę ir kitus mažmožius nekalbėsiu. Tesprendžia kiekvienas mąstas individualas. Europoje, berods tulose vietose, ji yra populiare. Pasukutinioji ligų teorija, kurią čia irgi apibudinsiu, yra *gemalų arba daigų teorija*.

Prie šios teorijos išvystymo daug mokslininkų pridėjo savasias rankas. Manau, vargiai bau reikia juos visus čia išvardinti. Leewenhock'as pirmas padarė mikroskopą 1683 m. Jis, rasi, pirmasis pradėjo ir mikrobų studijuoti. Tečiau tai buvo tik pradžia ir didelio kredito Leewenhockui, kaip bakteriologui ir gemalinės arba daiginės ligų teorijos formuluotojui, negalima duoti. Vyriausiu šios teorijos išvystytoju yra devyniolikto šimtmečio mokslo genijai, ypatose francužo *Louis'o Pasteur'o* ir vokiečio *Robert'o Koch'o*.

Ši teorija remiasi tuo, jog visokias ligas sužadina ir išvysto sutvėrimo kune tam tikri mikrobai. Anglijos

mokslininkui Lister'ui, Pasteur'ui ir Koch'ui pavyko susekti ir mikroorganizmus, kurie gimdo ligas. Pavaidan, Kochui, nusisekė surasti džiovos, choleros, maro ir kitas bakterijas, kurios žadina tam tikras ligas. Bakteriologai pritaissė ir vaistus, kuriais pradėjo gydyti iširtas ligas. Šią teoriją priėmė veik visas mokslis-kasis pasaulis. Ji yra tikra ligų žadinimo teorija.

Bakteriologija, kaip mokslas, yra palyginamai jauna. Jos tikra pradžia siekia 1888 metų. Šiame mokslė susiduriame su daug neaiškumų, tečiau neturime nusistebėti, nes per tokį trumpą laiką bakteriologai nesuspėjo visko arba, geriau sakysiu, daugumos dalykų atsakančiai iširti. Dar ir nūdien yra tokių ligų, kurios kyla iš nežinomų priežasčių. Tarp tulų kitų raupai, pasiutimo, geltonasis drugys, skarletina, reumatiškoji karštligė, taip vadinamoji angliškoji cholera ir daug kitų, kurių mikrobai bei žadintojai kol kas dar nėra žinomi. Kodėl nėra žinomi?—gal kas klaus. Šią paklausą galime įvairiai išaiškinti. Čia pažymėsiu tik tulus faktorius, kurie užtvenkia bakteriologams kelią, vedantį prie šių mikrobu tyrinėjimo.

Paprastai mikroorganizmus nudažo tam tikrais dažais, o tada juos mikroskopiškai studijuoja. Bakterijų dažymui vartoja net kelias metodus. Gali būti taip, kad nūdien vartojamais dažais visai negalima nudažyti tuos mikrobus, kurie sužadina tulas ligas. Reiškia, bakteriologai gal neįstengė priruošti tokių dažų, kuriais būtų galima nudažyti nežinomi ligų žadintojai. Kuomet jie nesiduoda nudažyti, tuomet, suprantama, jų negalima nė mikroskopiškai studijuoti.

Antrą pusę vertus, organizmai gali būti ultramikroskopiški. Jie gal yra taip maži, kad per šiandieninius arba, geriau sakysiu, per nūdien bakteriologiskose laboratorijose vartojamus mikroskopus esti nematomi. Reiškia, bakteriologai da neturi atsakančių įrankių, kurie prigėlbėtų jiems tyrinėjimo dirvoje. Toliau reikia ir tai priminti, kad gal šios nežinomos bakterijos neauga ant dabar bakteriologijos laboratorijose vartojamų pasėlių (culture medium). Jei taip, tai jų niekaip negalima priruošti mikroskopiškai egzaminacijai. Dar jos gali būti tokios mažos ir pereiti per visus bakteriologijos laboratorijose vartojamus koštuvus—filterius. Jokiū būdu bakteriologai tad nepajėgia jų sugaudyti. Taip, tai, augščiau išvardintų priežasčių dėlei bakteriologai kol kas da nesusekė tulų ligų žadintojus. Bet bakteriologijos, tų mysteriškų organizmėlių mokslas stambiais žingsniais neria priekyn. O ateitis, busiantieji amžiai išriš daug kėblių ir komplikotų problemų. Jai, ateičiai, tad pasilieka ir tulos ligų žadintojų paklausos, tuli neaiškumai. Jeigu gyvenusieji mokslininkai spējo išaiškinti, išvardyti tiek visokių mokslisškų ir filosofisškų pūklių, nėra tad jokios abejonės, kad busiančiųjų gentkarėjų mokslininkai neįstengtų žengti blaiviu mokslo keliu ir pergaltėti visokius neaiškumus, kliutis.

Pieno bakteriologija.

Piene randasi daugybė bakterijų. Vienos iš jų nekenksmingos, o antros—labai vodingos. Čia pakalbėsimė tik apie svarbesniašias.

Įvairiais budais galima pieną bakterijomis užkrėsti. Pačios karvės, be abejo, yra didelis bakterijų šaltinis. Vienos bakterijos įkrinta pienan nuo karvių plaukų, antros randasi piene pirmon vieton. Džiovininkų karvių piene randasi daugybė tuberkulozies bacillų. Šis pienas yra pavojingas, nes juo greitai galima užsikrėsti tuberkulozimi. Po teisybei, pienas yra svarbus džiovos šaltinis. Toliau reikia išitėmyti, kad indai, kuriuose pienas esti, negi liوسي nuo mikrobu. Juos reikia priskaityti prie svarbaus bakterijų šaltinio. Karvių melžėjai, ytin kurie nešvariai užsilaiiko, užkrečia pieną mikroorganizmais. Da reikia pažymėti pieno sandėlius, išvežiojamą, kurie užkrečia pieną negeistiniais organizmais.

Pienas, aplamai, tinka mikroorganizmų augimui. Jeigu iš karto jame randasi, sakysime, kelios dešimtys tukstančių bakterijų kiekviename kubiškame centimetre, tai jos, keliolikos valandų laikotarpyj, gali pasidau-ginti net iki kelių šimtų tukstančių bakterijų kiekvienne kubiškame centimetre. Kubiškasis centimetras visai mažas. Jame gali tilpti nuo šešių iki aštuonių vandens lašų. Daleiskime, kubiškame centimetre tilpsta aštuoni vandens lašai. Apie tiek, ar dar mažiau tilptų pieno lašų. Šiuose keliuose lašuose, reikia išitėmyti, kartais esti 800,000–900,000, o kartais dar ir daugiau, bakterijų. Iš šio pavyzdžio matome, kiek daug mikrobu tilpsta piene, taipgi reikia pastebėti ir jų smulkumas. Ko ilgiau pienas stovi, to daugiau jis yra užkrėstas mikroorganizmais.

KIEK MIKROORGANIZMŲ TURI RASTIS KIEKVIENAME KUBIŠKAME PIENO CENTIMETRE?—Nėra pieno, kuris būtų liuostas nuo bakterijų. Žiemos metu piene bakterijų yra mažiau, negu vasaros. Kuomet mokslas pakilo augščiau, mintis apie mikroorganizmus prasiplatino, tada žmonės pradėjo mąstyti, kiek turi rasti dešimčių tukstančių, arba šimtų tukstančių bakterijų kiekviename ketvirtainame pieno centimetre. Toronto mieste, Kanadoj, Medicinos Akademija pirmiausiai nustatė sekančias taisykles. Bėgyje birželio, liepos, rugpjūčio ir rugsėjo mėn. piene neturi rasti daugiau, kaip 10,000 bakterijų kiekviename kubiškame pieno centimetre. Žiemos mete turi rasti tik per pusę tiek, arba 5,000 bakterijų. Sulyginamai, tai nedidelis bakterijų skaičius. Kad ir sanitariškiausiame piene veik visuomet galima daugiau bakterijų atrasti. Šios taisyklės pasirodė pienininkams persunkios, neišpildomos. Aplamai žmonės jas atmetė. Antri iš eilės tai buvo Bostono miesto bakteriologijos autoritetai, kurie nustatė regulas, kiek bakterijų turi rasti kiekvie-

name kubiškame pieno centimetre. Jų nuomone, turi būti nedaugiau, kaip 300,000. Nudien įvairių valstijų sveikatos prižiūrėtojai sako, kad kubiškame pieno centimetre daugiau negali būti bakterijų, kaip 300,000 iki 500,000. Bet išitėmykime, jog tik sveikatos departamentai to reikalauja. Gi praktikoje tai retai tevartoja. Pienas nėra sveikas gėrimas suaugusiems ir sveikiems asmenims. Liguistiems žmonėms, mažiems kūdikiams jis visai netinka. Jei būtina reikia pienu kūdikiai maitinti, tai pienas turi būti virintas. Šiluma, mat, užmuša mikrobus.

LIGOS, KURIAS PIENAS IŠPLATINA.—Beveik negalima visų ligų išskaityti, kuriomis žmouės užsikrečia begerdami pieną. Paprasčiausias ir visiems gerai žinomas vienok galima pažymėti šias: Tuberkulozis, be abejo, turi užimti pirmą vietą. Antron vieton galima pastatyti karštligę, toliau skarletiną, difteriją ir da tulas kitas. Visos čia išvardintos ligos, kaip matome, yra blėdingos. Nėra reikalo kalbėti apie tai, kaip jos naikina žmonių sveikatą, tiek daug pakerta jaunų įiegu ir nelaiku įstumia kapuosna reikalingų draugijos narių. Kiekvienam pieno vartotojui turi gulėti arti prie širdies klausimas, ar pienas yra, aplamai, sanitariškas? Ar jis nekenks tų sveikatai, kurie jį vartos? Idant išvengti visokių nesmagumų ir nelaimių, patarčiau pieną pirkti tik iš gerai žinomos ir sanitariškos vietos. Mažiukuose miesteliuose bei viensėdžiuose šis patarimas, iš dalies, yra praktiškas. Šiame atvėjyje kiekvienas šeimininkas gali nueiti pas ukininką, kuris laiko atsakančias, sveikas karves, švariai užlaiko pieną, ir nuo jo gali pirkti pieno. Didesniuose miestuose tas visai negalima. Pirmon vieton čia pieną suveža nuo apielinkės ukininkų. Tas ukininkų švarumas, neretai, yra nežinomas. Antra, ima kelias ir kartais net keliolika valandų laiko, kolei pienas pasiekia sunaudotoją. Šiame laiko tarpe iš mažo bakterijų skaičiaus gali pasidau-ginti iki pasibaisėtinos sumos. Jei tuliems miesčionims reikia būtinau pieną vartoti, tai pirmiau reikia jį pervirinti arba nors gerokai peršildyti. Šiuo pasielgimu galima išvengti kaikada net apgailestautinų rezultatų.

BAKTERIJOS, KURIOS SUGADINA PIENĄ.—Be kenksmingų bakterijų, ligas žadinančių mikroorganizmų, kurie randasi piene, da reikia pastebėti ir tuos organizmus, kurie, vienokiu ar kitokiu budu, sugadina patį pieną. Paprasčiausias pieno sugedimas yra rugimas. Rugimo darbą atlieka tam tikros bakterijos (*B. acidi lactici*). Iš piene esančio cukraus jos padaro pieninę rugštį. Surugęs pienas nėra kenksmingas. Dar, prisilaikant Miečnikovo nuomonės, jis yra sveika gerti. Suprantama, kad raugytas pienas negali kenkti žmogaus sveikatai, nes patogeniškos bakterijos, kaipo taisyklė, nesilaiko rugščiuose skystimuose.

Kartais pienas turi ant viršaus skaisčiai mėlynus

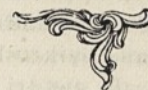
plėmus. Jie irgi yra mikroorganizmų produktais (*B. cyanogenes*). Čia pažymėtas organizmas yra, anot bakteriologų nuomonės, svarbiausias veiksnys, kuris padirba mėlynus taškus. Be šio mikroorganizmo da randasi tuli kiti, kurie atlieka tąjį patį darbą.

Kaikada pienas buna rausvas. Nėra reikalo išskaityti visus mikrobus, kurie, prisilaikant gerų autoritetų nuomonės, pieną nudažo raudonai. Vien tiek tereikia išitėmyti, kad pieno raudonumas paeina nuo tam tikrų mikrobu, kurie pagamina raudonų dažų ir jais nudažo pieną. Geltonumo pienu priduoja įvairios bakterijos. Ikšioliai geriausiai mokslininkams žinoma bakterija (*B. Synxanthus*) buk tai išdirbanti fermentus, kurie ištirpsta piene, paversdami jį geltonu. Kartus pienas gali būti ir tankiausiai esti, nuo žolės bei maisto. Teciau yra gerai žinomi mikrobai, kurie apkartina pieną. Visas šias ir da tulas kitas pieno ypatybes bakteriologai vadina pieno ligomis.

Tiek tai įstengiau papasakoti iš mikroorganizmų srities. Stengiausi daugiausiai kalbėti tik apie tokius dalykus, kurie paliečia mus pačius. Nepalytėjau daug labai svarbių dalykų, bet, iš teisybės, tokia trumpame piešinelyj negalima buvo juos aptarti.

Nors palyginamai jaunas, tečiau žingeidus bakteriologijos mokslas. Jis yra žmonijai tuo svarbus ir brangus, nes paliečia josios, padėjus kitus daiktus šalin, brangiausį turtą—sveikatą. Galop jaučiuos sąžiningai ir pagal geriausį savo žinojimą atlikęs šį mažą darbelį. Jeigu skaitytojai ras jame žingeidumo, o ypač naudos, tas bus man geriausias už mano triusą atlyginimas.

Zigmās Vitkauskas.

Bibliographija bei Pastabos.

Priede, kuris išeina prie SCIENTIFIC AMERICAN, rašoma apie naują medikalę profesiją, butent *chiropraktiką*. Šis priedas visą medžiagą paemė iš Žieminės Carolinos sveikatos bulletin'o. Chiropraktika yra, trumpai sakant, osteopatijos atžala. Antrą pusę vertus, yra tai medicinos mokslo slogutis. Kodėl slogutis—tebuna leista su šiuo mokslu susipažinti.

Chiropraktai tikrina, kad ligos paeina nuo perdidelio spaudimo ant nagarkaulinių nervų. Girdi, užtenka nugarkaulį atsakančiai pritaikinti prie aplinkybių, o ypata jokiomis ligomis nesirgsianti. Chiropraktai tad ir taiko nugarkaulį prie aplinkybių bei spaudimo. Jų nuomone, gyduolės yra bevertės ir ligonių negydo. Lygiai, kaip barbarai maldavimais ir rėkavimais varydavo ligas iš ligonies, taip chiropraktai varo jas laukan pritaikindami nugarkaulį prie aplinkybių ir išlaukinio

spaudimo. Rasi čia bus neprošali susipažinti su chiropraktais, kaip profesionalais ir šio mokslo tobulumu. Ir štai kaip viskas yra Žieminėje Carolinoje.

Visas chiropraktikos mokslas yra mokinamas laiškais. Toliau rašytojas priduria, buk chiropraktikos "kollegija" užmatrikuliuoja bile vieną, kuris tik įstengia užmokėti už "mokslą", nežiurint pirmesnės edukacijos ir tobulumo, arba, geriau sakant, jo stokos. Po kelių savaičių tokios korespondencijinės instrukcijos, štai ir išstumė chiropraktą žmones gydytų.

Bet kova už buvį yra neatbutina, nes kiekvienas nori gyventi. Chiropraktai, idant šiaip-taip gyventi, turi konkuruoti su augštus mokslus įgijusiais medicinos daktarais. Čia tai jau nebe juokais iškyla aikštėn visi chiropraktų bizniški ir reklamiški gabumai. Sakoma, jog jie panaudojo net judamuosius paveikslus savęs, savo gabumų ir stebuklingų gydymų išreklamavimui. Stebėtina tik tai, kad jie, bekalbėdami apie medicinos daktarus ir jų gydymo budus, parodo chemiškus ir medikalius aparatus, kuriais, pasak chiropraktų, daktarai naudojas ligų susekimui. Vienok patįs mažai teturi nuovokos, kur koki aparatai yra vartojami. Šale medikalių įrankių, aparatų, parodo ir tuos, kuriuos vartoja geležies išanalizavimui.

Daktaras, atėjęs pas ligonį, išklausia, iščiupinėja, išžiurinėja jį, kiek tik gali, o ligonis, girdi, kaip sirgo, taip ir tebeserga. Mat niekai ir tie medikalčiai aparatai, jei jie nepagelbsti daktarui ligos susekime. Chiropraktas, tai kas kita. Jis, lyg kokia automatiška mašina, nustato ligonies nugarkaulį, o pastarasis ir sveikas. Jau berods aišku, kad chiropraktai veik nieku nesiskiria nuo Lietuvoje, manding, da kai-kur esančių užkalbėtojų-šaptunų. Tiek tik nuostabu, kad chiropraktika, lygiai kaip ir kitoki humbugai, turi užtektinai pasekėjų ir ji, matomai, gyvuos.

Žymesnieji Amerikos medikai ir medikalės organizacijos užveda aršią kovą su šiuo nauju medicinos "mokslu".

*

THE WORLD'S WORKS magazine už rugsėjį yra žingeidus rašinėlis apie Europos armijas.

Germanijos armija, taikos laike, susideda iš 31,459 oficerių ir 768,540 kareivių.

Atsargos tarnavimas (Wehrpflicht) prasideda nuo 17 metų ir baigiasi 45-tais. Reguliaris tarnavimas prasideda nuo 20 metų.

Maždaug sekančiai yra Germanijos armija suorganizuota: Šeši batalijonai sudaro infanterijos regimentą (pulką); du regiuentu sudaro brigadą; dvi pastarosios — sutveria diviziją, dvi diviziji eina vienan armijos korpusan.

Germanija, be jokio kėblumo, karės mete, galinti išstatyti 4,000,000 kareivių ant karės lauko.

Prancuzijos armija susideda iš, taip vadinamų,

metropolitanės ir kolonijinės armijų. Pirmosios skaičius siekia 753,403; antrosios—apie 116,000—iš kurios 46,000 stovi Morokoje, o 36,000 Algerijoje.

Karės mete be jokių nesmagumų Prancuzija pajiegianti išstatyti ant karės lauko 3,878,000 kareivių. Toliau rašytojas pažymi, kad, girdi, iš teisybės, Prancuzija turinti apie 5,000,000 gerai išlavintų kareivių, t. y. vienu milijonu daugiau už Germaniją. Galop pastebi, buk šio fakto daug žmonių nežino.

Taikos laike Rossija turinti 1,284,000 armijos. Karės laike galinti išstatyti apie 5,962,306 kareivių.

Austrija—Vengrija taikos laike turi 472,716 kareivių. Karės mete gali pastatyti ant karės lauko apie 4,320,000 visokio tobulumo kareivių.

Italijos armija, pirmon vieton, susideda iš taip vadinamos veikliosios kareivijos, kurios skaičius siekia apie 700,000. Prie to turi milicijos apie 400,000 ir teritorijinės, prastai išlavintos, armijos apie 1,500,000. Tiek tai apie stambiųjų Europos viešpatijų armiją ir kariškas pajiegas.

Viską sutraukus kruvon, štai kas pasidaro: Europos didžiosios viešpatijos gali išstatyti karės laukan 20,760,306 jaunų, sveikų, išrinktų, pačiame žydėjime ir bujojime vyrų. Čia pažymėtos tik jaunos gyvastis, o kur kitokios, neaprašytinos karės baisenybės? Galop savaimi kyla paklausa, ar karės žmonijai reikalingos?—Be abejo, kiekvienas atsakys, jog ne! Pasibaisėti reikia, kad šios gadynės žmonės, geriau sakysiu, vainikuotos galvos, negali savuosius nesusipratimus teisme išrišti, bet kelia baisiausias kares visai dēlei menkniekių. Juk ir dabartinė Europos karė iškilo dēlei, manding, visai nesvarbių ir mažų menkniekių.

Ką žmonija per šimtmečius taisė, krovė, lipdė, taip sakant, tvėrė civilizaciją, tą karės mete vienos savaitės bėgyje paverčia niekais. Skaudus smugis nekam kitam, bet patiems žmonėms. Tik jie ir turėtų panašias ydas prašalinti. Bet kur reikia jieškoti kaltininko? Kaltinti reikia, berods, pačius žmones. Jeigu jie daugiau mąstyti, patįs rupintųsi savais reikalais ir šalies tvarka, tai neiškiltų tokios pragaištingos karės audros. Šiandien žmoniją veda taip vadinami jos vadovai, jie už ją protauja ir taip elgiasi su ja, kaip jiems patinka. Nors nesinori pranašauti, vienok reikia pažymėti, kad da praslinks nemažai metų, kolei žmonės patįs pradės rupintis savaisiais reikalais; kolei atskirs grūdus nuo pelų, supras tikrus savo vadus. Tiek reik pastebėti, kad joki autokratai, svietiški bei dvasiški, nepadarė žmonijai gero ir nepadarys.

Alfa...

Alphonse Daudet.

Paskutine pamoka.

Jauno alsatiečio pasakojimas.

Buvau labai susivėlinęs į kliašą tą rytmetį, ir baisiai bijojau išbarimo, ypač kad mokytojas Hamel mums pasakė, kad jis mus kvostų iš tos gramatikos dalies, apie kurią neturėjau nė menkiausios nuovokos. Išsyk maniau visai n'eiti mokyklon ir nubėgti į pievą. Buvo tai tokia puiki, šilta dienele. Galėjau išgirsti paukštelius bečiulbant miško pakraščiuose, o Rippert'o lauke, už maluno, prusus atliekant savo muštrą. Tas viskas pritraukė mane kur-kas labiau negut sausieji gramatikos dėsniai; o visgi turėjau stiprumo gana pasipriešinti ir dumiaū į mokyklą taip greitai, kaip kojos mane nešė.

Bėgdamas pro miesto galvos kanceliariją, mačiau, kad žmonės buvo susirinkę prieš lentą, ant kurios apskelbimai buvo lipinami. Per du metus visos mūsų blogos naujienos paėjo nuo tos lentos—praloštieji mušiai, vis naujos mobilizacijos, augščiausiojo štabo paliepiimai; ir galvojau be paliovos:

„Kas gi dabar gali buti?“

Paskui, bėgant man per plečių, kalvis Wächter, kurs stovėjo ten su savo mokiniu, skaitydamas apskelbimą, sušuko į mane:

„Nesiskubink taip, vaikelį; nueisi mokyklon į laiką ir taip!“

Maniau, kad jis iš manęs tik tyčiojasi, tai ir įbėgau mokytojo Hamel'io kiemelin visiškai kvapo netekęs.

Paprastai, mokyklai atsidarant, buvo toks nesvietiškas klegėsis, kad buvo galima net ir ant gatvių išgirsti; stalčių atrakinėjimas ir baladojimas, garsusis bei vienbalsis lekcijų kartojimas, su užkimštom ausim, idant greičiaus galėtume pramokti, ir mokytojo trenkimas į stalą su lazdute:

„Truputėlių daugiau tylos!“

Ant viso šito bildėsio rėmiausi, kad pasiekus savo sėdynę be patėmyjimo; bet kaip pasitaikė, tą dieną viskas buvo tyku, kaip šventadienio rytą. Per atdarą langą mačiau savo bičiولیus jau besėdint savo vietose, o mokytoją Hamelį vaikščiojantį tai šian tai ten po pažasčia pasikišus tą baisią geležinę lazdele. Turėjau atidaryti duris ir įeiti laike tos neišpasakomos tylos. Galite įsivaizdinti, ar paraudonavau ir ar bijojau?

Bet ne! Mokytojas Hamel'is be mažiausio pikto moko pažūrėjo į mane ir tarė labai švelniai:

„Eik tuojau į savo vietą, miels Frantzeli; buvome jau prisirengę pradėti ir be tavęs.“

Peržengiau per suolą ir tuojau atsisėdau prie savo stalelio.

Tik tuomet, kuomet jau šiek tiek buvau atsipeikėjęs nuo išgąščio, patėmijau, kad mūsų mokytojas buvo apsvilkęs savo gražiu mėlynu žiponu, pasirišęs savo

puikią apykaklę, ir užsimovęs juodasias šilkines išsiuvinėtas kelines, kurias jis dėvėdavo tik laike inspekcijos arba dovanų išdalavimo. Negana to, buvo kas tokio nepaprasto, kas tokio rimto visoje kliausoje. Bet kas mane labiausiai nustebino, tai buvo pamatymas kambario gale, ant tų paprastai neužimtų suolų, kai kurių žmonių iš kaimo sėdinčių ir užsilaikančių lyginai taip tyliai kaip ir mes: senio Hanser'io su savo trikampine skrybėle, buvusio miesto galvos, buvusio krasininko, dar-gi ir kitų. Visi išrodė giliai nusiminę, o Hanser'is buvo atsinešęs savo seną ortographijos kningelę su nuėstais kraštais, kurią, plačiai atidaręs, pasidėjo ant kelių, ir skaitė iš jos žiurėdamas per tuos didelius akinius.

Iš viso šito man besistebint, mokytojas Hamel'is užžengė ant katedros, ir švelniu bei rimtu balsu, koku jis į mane prabyles buvo, kalbėjo į mus šitaip:

„Mieli vaikeliai, tai yra paskutinis sykis, ką aš jus mokinsiu. Iš Berlyno yra atėję paliepiimai, kuriuose prisakyta mokinti tiktai vokiečių kalbos Alzacijos ir Lotharingijos mokyklose. Naujasis mokytojas pribus ryt. Šita kliausa tai paskutinė, kurioje bus vartojama prancuziška kalba, užtai meldžiu atkreipti visą domą į tą, kas šiandien bus veikiama.“

Tie keli žodžiai nutrenkė mane. A! niekšai! tai tą jie buvo prilipinę ant lentos prie miesto galvos kanceliarijos.

Mano paskutinė kliausa prancuziškoj kalboj!

Ir dar vos temokėjau rašyti? Tai ir niekuomet neišmokėčiau! Turiu staiga sustoti ten, kur sustojau! Kaip įnirtau ant savęs už laiką, kurį buvau prašvilpęs, už lekcijas, kurias praleidau, visus kampus išbėginėdamas, paukščių lizdų jieškodamas, arba čiuzinėdamas ant upės Saar. Mano kningos, kurios vos tik valandėlė atgalios buvo tokios nuobodžios, tokios sunkios nešioti—mauo gramatiką, mano šventa istorija—išrodė man dabar kaip seni bičiuliai, nuo kurių butų man neišpasakomai skaudu atsitraukti. Tas pats buvo ir su mokytojum Hameliu. Maniau, kad jis išėina, kad jo niekuomet daugiau neberegėsiu, pamiršau jo bausmes, jojo pliekimą lazdute.

Vargo pelė! Tai buvo ant garbės tos visų-paskutiniosios lekcijos, ką jis išsirėdė savo šventadieninėmis drapanomis; ir supratau dabar, kodėl tie seni kaimiečiai sėdėjo aname kambario gale. Išrodė, lyg jie gailėjosi, kad dažniau mokyklon neatsilankė. Buvo tai taipgi pasidėkojimas mūsų mokytojui už jo 40 metinį triusą su pasišventimu, ir atidavimas paskutinės garbės tėvynei, kuri nyko,

Tiek tai buvau nužengęs savo dumojime, kaip išgirdau mano vardą iššaukiant. Buvo tai mano eilė atsakyti. Ką aš nebučiau daręs, kad bučiau galėjęs atkartoti nuo pradžios ligi galui tuos gramatikos dėsnius, skambančių, tvirtu balsu, be suklypimo! Bet susimaišė

man pirmapradiniai žodžiai, ir stovėjau ten svyrudamas prie mano suolelio, su kupina širdimi, bijodamas pakelti savo galvą. Išgirdau mokytoją Hamelį šnekant į mane:

“Nebebarsiu tavęs, miels Frantzeli; turbūt jautiesi nubaustas gana; taip tai einasi; kožną dieną pasisakome: Et! laiko yra iki valiai. Išmoksiu ryt! Ir paskui matai, kas pasidaro. A! tai buvo didėji Alzatijos nelaimė, nuolat atidėti savo lekcijas iki ryt. Dabar galės tie žmonės mums pasakyti: Ką! sakotės esą prancuzai, o nemokat nei kalbėt nei rašyti savo kalboj! Visame šitame, mano bėdinas Frantzeli, n’esi labiausiai prasi-kaltęs. Koznas mus yra tiek užsipelnęs, kad turi ką nors tokio sau išmėtinėti.

“Jūsų tėveliai mažai paisė apie tai, kad butumėt mokyti. Jie velijo siųsti jus dirbtų į laukus arba į dirbtuves, idant pasipelnijus keletą daugiau skatikų. Ir ar aš neturiu, ką sau išmėtinėti? Ar aš dažnai neliepiu jums palaistyti mano darželį vietoje mokyti? Ir kuomet tik panorėjau žuvauti, ar aš jus iš mokyklos nepaleidau?”

Paskui nuo vietos į vietą vaikščiodamas, mokytojas Hamel’is pradėjo mums pasakoti apie prancuzišką liežuvį, sakydamas, kad tai buvo gražiausia kalba pasaulyje, aiškiausia, turtingiausia, kad privalome visuomet ją tarp savęs palaikyti, ir niekuomet jos nepamiršti, nes kuomet tauta papuola į nevalę, “tol kol ji laikosi prie savo kalbos, ji laiko savo rankoje raktus savo kalėjimo.” Paskui jis paėmė gramatiką ir perskaitė mums mūsų lekciją. Nustebau, kaip lengviai aš supratau. Viską ką jis tik pasakė, išrodė man taip lengva suprasti. Maniau, taipgi, kad niekuomet taip noriai neklausiau, ir kad jis, iš jo pusės, niekuomet nebuvo toks kantrus su savo paaiškinimais. Galėtum pasakyti, kad prieš persiskiriant, bėdinas žmogelis geidė suteikti mums visą savo žinią, įkalti visą tą mūsų galvosna vienu sudavimu.

Pasibaigus lekcijai, ėmėmės prie rašymo. Ant tos dienos mokytojas Hamelis buvo parengęs visiškai naujus pavyzdžius, ant kurių užrašyta gražia, tvirta ranka: “Prancuzija, Alsatija, Prancuzija, Alsatija.” Jie išrodė kaip mažos vėlavos, plevėsuojančios nuo pagaliukų kyšančių mūsų staliuose. Kad butumėte matę, kaip sunkiai mes triusėme ir kokia tyla tarp mus viešpatavo? Nieko nebuvo galima išgirsti, išskyrus tik traškėjimą plunksnų per popierą. Syki žvirbliai buvo ilėkę, bet niekas į juos nei mažiausios domos neatkreipė, nes ir mažiausieji vaikučiai, kurie kovojo su tiesiom linijom, noriai ir sąžiningai dirbo, lyg kad ir pačios linijos būtų prancuziškos. Ant mokyklos stogo karveliai burkavo žemu tonu, ir pasakojau sau beklausydamas jų:

“Kasžin, ar jiems reiks giedoti vokiškai irgi?”

Laiks nuo laiko, kaip pakėliau akis nuo popieros, mačiau mokytoją Hamel’į sėdint be žado ir žiurint į

daigtus aplink jį lyg jis geistų savo išveizdoj nusigabent čielą mokyklėlę. Pamislykit! Per ištisus 40 metų jis buvo išbuvęs toj pačioj vietoj, su kiemeliu savo priešais jį ir su savo kliasa tokia, kokia ji buvo. Bet suoleliai ir staleliai buvo nušveisti ir nutrinti per vartojimą; riešutiniai medžiai kieme buvo jau užaugę, ir apyniai, kuriuos jis pats pasodino, dabar puošė langus net iki stogui. Kokis sopulys širdies turėjo buti tam bėdinam žmogeliui palikti visus tuos daigtus, ir girdėti savo sesutę vaikščiojant iš kampo į kampą, kambaryje viršuj mūsų, kraunant skrynes! Nes jie rengėsi keliauti ant rytojaus—apleisti provinciją ant visuomet.

Vienok jis turėjo drąsumo iki valiai, kad palaikyti kliasą iki galui. Po rašymui turėjome lekciją historijos; paskui mažesniejie vienbalsiai uždainavo *ba, be, bi, bo, bu*. Tenai, aname kambario gale, senis Hanser užsidėjo akinius, ir, laikydamas ortographijos kningelę abiem rankom kartojo raides su jais. Galėjau patėmyti, kad ir jis su pilnu atsidavimu triusėsi. Jo balsas drebėjo iš sujudimo, ir buvo tai taip juokinga jo klausyties, kad visi ilgėjomės juoktis ir verksti. A! aš atsiminsiu tą paskutinę pamoką.

Staiga laikrodīs bažnyčios bokšte išmušė dvyliką, paskui didysis varpas šaukė ant pamaldų. Tuo pačiu akymirksniu prusai sutrubbyjo mums po langais. Mokytojas Hamelis pasikėlė, išblyškęs kaip mirtis, nuo kedės. Jis man niekuomet neišrodė tokis augštas.

“Mieli draugai,” jis pasakė, “mieli draugai, aš— aš—“

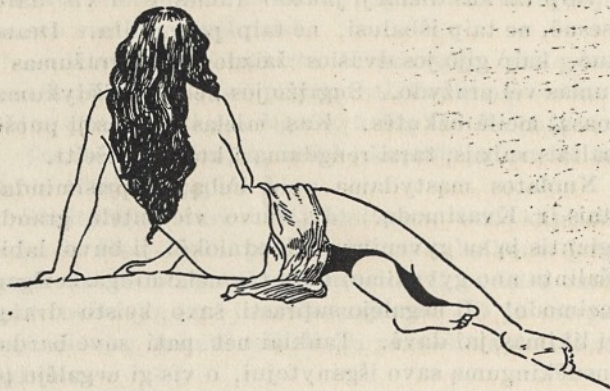
Bet kas tokis dusino jį. Jis nebegalėjo užbaigti tą sakinį.

Tad-gi jis atsigrėžė į juodąją lentą, pasiėmė gabalėlį kreidos, ir, spausdamas kiek tik pajiegdamas, jis užrėžė didžiausiom raidėm ką galėjo:

“Lai gyvuoja Prancuzija!”

Po tam stovėjo ten, galvą atrėmęs į sieną, ir, nepasakydamas nei vieno žodelio, pamojo mums ranka:

“Tai viskas; eikite.”

*Victor Hugo.**Vertė Zemės Vaikas.*

Notre Dame de Paris.

(Paryžiaus Švenčiausioji Panelė).

VIII.

(Taša).

III. Molis ir krikštalas.

Diena dieną sekė.

Esmeraldos dvasia mažu–pamažu aprimo. Mat, didelis nusiminimas, kaip ir didelis džiaugsmas, negali ilgai trukti. Žmogaus širdis negali ilgai kęsti kraštutimumo. Čigonė tiek jau prisikentėjo, kad joje beliko tiktai stebėjimasis iš to, kas darėsi aplinkui.

Drauge su atvangumu sugrįžo pas ją ir viltis. Ji gyveno dabar ne su draugija, ne su gyvenimu, bet vis gi nuvokė, kad ilgainiui ji ir vėl galės tenai sugrįžti. Ji panešėjo numirėlei, kurios rankose buvo raktas nuo karsto durų.

Mažu–pamažu tie vaizdai, kurie taip ilgai ją gąsdino, pasitraukė nuo jos. Nusitrynė nuo dvasios paviršiaus.

Svarbiausia-gi buvo tai, kad Febas gyvas; ji matė jį savo akimis. Meilė užsiliko ir vis didyn augo mergaitės širdyje. Bet, teisybę pasakius, prie atsiminimų apie jį prisidėjo ir kažkoki kartybė. Žinoma, tai buvo baisu iš jos pusės, kad jis įtikėjo, buk ji esanti prasižengėlė, buk ji durusi jam su kinžalu, –ji, kuri tukstantį kartų butų atidavusi už jį net ir savo gyvastį, bet juk negalima už tai ant jo pykti; ji pati save apkaltino, –silpna moteris, nepakėlė kančių! Ji pati yra visam kam kalta. Ji turėjo kęsti, kol butų visiškai ją sudraskę pirma, negu ji priėmė primetamą jai kalčią. Ji buvo taip įsitikinusi. Ją nustebino ir Febo netikėtinas pasirodymas, jos bausmės dienoje, su kokia tai jauna mergaite; bet tai, tur buti, buvo jo sesuo. Aiškinimas gana nepamatuotas, bet jai reikė to aiškinimo, kad vis dar tikėti, jog Febas myli ją, o ne ką kitą. Ar gi jis neprisiegaavo ją mylįs? Ji laukė, ir laukė su vilčia.

Taip tai kas diena ji jautėsi ramesnė ir vis darėsi drąsesnė, ne taip išbalusi, ne taip pažeminta. Drauge su tuo, kaip gijo jos dvasios žaizdos, jos gražumas ir gyvumas vėl pražydo. Sugrįžo jos nekaltas išdykumas, grimasa, meilė ožkutės. Kas mielas rytelis ji puošėsi su baltais rubais, tarsi rengdamasi kur nors išeiti.

Nuolatos mąstydamą apie Febą, ji prisimindavo kartais ir Kvazimodą. Jis buvo vienintėlė grandis, jungiantis ją su gyvenimu. Biedniokė! ji buvo labiau prašalinta nuo gyvenimo, kaip tas nelaimingasis išgama Kvazimodo! Ji negalėjo suprasti savo keisto draugo, kurį likimas jai davė. Tankiai net pati save bardavo už nedėkingumą savo išganytojui, o vis-gi negalėjo pri-

prasti prie to vargšo varpininko. Jis buvo perdaug bausus.

Nors Kvazimodo ir pasakė Esmeraldai, kad ateis tiktai tada, kada ji jam sušvilps, tačiau pirmomis dienomis jis gana tankiai pasirodydavo ties jos langeliu. Ji su dideliu vargu pergalėdavo pasibjaurėjimą, kuomet jis atnešdavo jai valgį, bet jis visa tai matė ir pasišalindavo labai nuliudęs.

Sykį jis intėjo vidun, kuomet ji glostė savo Džalę. Kelias valandėles jis žiūrėjo į tą dailų reginį ir pasakė, liudnai palingaves savo baisia galva:

— Visa mano nelaimė yra tame, kad aš perdaug dar esu panašus į žmogų. Aš norėčiau buti visai kaip galviją, leiskime sau kaip ir ta ožkutė.

Ji pažiūrėjo į jį nustebusi.

— Aš žinau, delko tai sakau,—atsakė kuprius ir nuėjo savo keliu.

Kitu sykiu jis atėjo pas ją labai nedrąsus ir nerangus.

— Išklauskite manęs,—atsiliepė,—aš turiu jums ką-tai svarbaus pasakyti.

Čigonė nudavė klausanti jo. Jis atsiduso, pravėrė lūpas, lyg norėdamas ką ištarti; pažiūrėjo į ją, pakratė galvą ir palengva išėjo lauk, susiėmęs už galvos. Ji ir likosi nustebinta.

Esmeralda girdėjo, kaip jis vieną kartą priėjo prie stovylos ir tarė:

— O, delko-gi aš nesu toks akmuo, kaip tu?!

Vieną rytmetį Esmeralda vaikštinėjo ant stogo, ties sovo kambarėliu. Kvazimodo ir-gi čia buvo, pasislėpęs už karnizo ir, nors jos nematomas, sekiojo ją akimis. Staigu mergaitė krupterėjo, džiaugsmo ašaros sužibėjo akyse; atsiklaupė ir, iškėlus rankas, sušuko:

— Febai, ateik, ateik, vieną tik žodį tarsiu, ateik vienai tik valandėlei, vardan dangaus meldžiu, ateik! Febai! Febai!

Jos balsas, jos veidas ir krutėjimai, ir ji visa priminė skėstantį, kurs šaukiasi pagalbos, pamatęs plaukiantį tolybėje laivą.

Kvazimodo pažvelgė žemyn ir pamatė, kad mergina šaukėsi į jauną blizgantį oficerių, kurs sukiniėjosi raitas ant arklio priešais balkono, kur šypsojo į jį kožkoki jauna ponija. Jis negirdėjo nelaimingos čigonės žodžių, nes buvo gana toli nuo jos.

Bet kurčius girdėjo. Jis sunkiai atsiduso ir jo širdyje sukilo begalinis verksmas. Suspaudė sau smilkinus, o kada nuleido žemyn rankas, tai jose buvo po pluoštą jo rudų plaukų.

Čigonė neatkreipė int jį jokios atidžios. O jis, sugriežęs dantimis, sumurmėjo:

— Prakeiksmas! Tad štai koku reikia buti! Butinai reikia buti dailum!

Ji vis dar klupojo ir garsiai šaukė:

— Štai jis lipa nuo arklio... Jis ineis į anuos na-

mus... Febai... Febai... Jis negirdi manęs... Febai... Koki nelaba anoji moteris, kad atitraukia Febo atidžia nuo manęs... Febai... Febai...

Kuprius žiurėjo int ją. Jis suprato ją; jo akyse pasirodė ašaros, bet nė viena jų nenupuolė žemyn. Prišartino prie jos ir palengvėlia patempė už rankovės. Ji atsigrižo, Kvazimodo ramiai pratarė:

— Ar norite, kad aš nueičiau jį čia atvesti?

Ji džiaugsmingai sušuko:

— O, eik, bėgk, greičiau! Pas tą kapitoną! Atvesk jį čia, aš tave už tai pamylėsiu.

Ir apkabino jo kelius. Jis begaliniai nusiminęs nuleido galvą.

— Aš jį atvesiu pas jus,—atsakė silpnu balsu.

Ir, sulaikydamas ašaras, skubinau leidosi žemyn laiptais.

Atsiduręs gatvėje, pamatė tiktai dailų arkli, prištą ties Gondeljore namais. Kapitonas, matomai, buvo inėjęs vidun.

Jis pažiūrėjo į bažnyčios stogą. Esmeralda, kaip ir pirma, klupojo ant pat krašto. Jis pamojo jai su galva ir sustojo ties durimis, laukdamas kapitoną išeinant.

Namuose buvo šventė. Kvazimodo matė daugybę svečių, einančių vidun, bet nematė nė vieno išeinančią lauk. Kartais pažiūrėdavo bažnyčios stogo pusėn. Ten taip pat kantriai, kaip ir jisai, klupojo Esmeralda. Iš vartų išėjo arklių prižiūrėtojas ir nusivedė arkli arkli-dėn.

Taip praslinko ištisa diena. Kvazimodo visą laiką stovėjo ties namais, o čigonė—ant bažnyčios stogo. Febas, matomai, visą tą laiką praleido drauge su Flerde-Li.

Pagalios atėjo ir naktis, tamsi, be mėnulio, ir Kvazimodo, netrukus, jau nebegalėjo išžiūrėti Esmeraldos. Visakas sutirpo tamsoje.

Kuprius matė, kaip visas namas apsišvietė žiburiais nuo viršaus iki apačiai. Taip pat jis matė, kaip kituose aplinkiniuose namuose užgesinta žiburiai; oficerius gi vis nėjo iš namų lauk. Plečiuje buvo visai tuščia, visas miestas jau sumigo.

Tiktai Gondeljore namuose buvo šviesa net ir po pusiaunakčiui. Per langų stiklus Kvazimodo matė kaip išsipuošę žmonės šoko. Jei jis nebutų kurčias, tai girdėtų linksmą užimą, juokus ir muziką.

Apie pirmą valandą nakties svečiai pradėjo skirstytis. Kvazimodo peržiūrėjo visų veidus, apšviestus žiburiais iš langų, bet kapitono nematė.

Jisai labai nuliudo. Kartais net žiurėjo į dangų nuliudosiomis savo akimis. Sunkus juodi debesys kabėjo viršuje. Tartum kas užtiesė koki-tai juodą uždangalą.

Staigu jis pamatė, kaip duris ant balkono atsidarė ir ant slenksčio pasirodė dvi ypati. Tai buvo vyras ir

moteris, ir Kvazimodo pažino, jog tai buvo gražulis kapitonas ir toji ponija, kuri jam šiandien šypsojo, kada jis prijėjo prie namų.

Kiek kuprius galėjo suprasti, jiedu kalbėjosi labai meiliai. Oficerius apkabino merginą pusiau.

Tos meiliškosios scenos liudininkas Kvazimodo žiurėjo į judviejų laimę su nuliudimu. Jis mąstė apie žiaurų likimą, kuri davė jam Apvaizda. Viskas ėjo pro jo šalį, ir jo daliai neišpuolė nė vienas lašas iš džiaugsmų ir laimės taurės. Ir drauge su tuo jis negalėjo liauties piktumu, atsiminę apie Esmeraldos kančias, jei ji visa tai matytų.

Balkono tarpduryje pasirodė dar vienas veidas: tai buvo senyva ponija; netrukus visi trys įėjo vidun.

Po valandėlės atvedė arkli, ir blizgąs oficerius, apsisiautęs ploščium, nuzovadavo pro šalį.

Varpininkas davė jam užsukti už kampo, paskui leidosi jį vyties, šaukdamas:

— Ei, kapitone!

Šis sulaikė arkli.

— Ko nori iš manęs tas dykaduonis?—pratarė, pamatęs atbėgantį kuprių.

Kvazimodo, pribėgęs, pagriebė arkli už pavadžių.

— Eikite su manim, tamstą nori matyti viena ypata,—pasakė.

— Velniai nemato, štai—naktibalda, kuri aš, regis, kasžinkur jau esu matęs,—sumurmėjo Febas.—Ei tu, baidykle, paleisk mano arkli!

— Kapitone,—atsakė varpininkas,—neklausinėkite manęs, kas ji yra.

— Aš tau sakau, atleisk mano arkli,—sušuko piktai Febas.—Ko tu čia laikaisi jo, bene matai, kad tai kartuvės?

Kvazimodo ir nemanė paleisti iš rankų pavadžių. Nesuprasdamas, dėlko kapitonas priešinasi, jis vėl tarė:

— Eikiva, kapitone. Tamstos laukia moteris.

Ir pridėjo sopulingu balsu:

— Moteris, kuri myli tamstą!

— Nejau tu manai, gyvate, kad aš privalau eiti pas visas moteris, kurios mane myli ir kurios, gal buti; yra panašios į tave?—sušuko oficerius.—Pasakyk tai, kuri tave siuntė, kad aš ketinu apsivesti, ir tegul jinai eina sau sveika po velniais!

— Klausykite!—atkirto Kvazimodo, manydamas vienu žodžiu galutinai pertikrinti kapitoną:—eikit su manim, pone! Tai yra čigonė, kurią tamsta pažįsti.

Tas žodis, išrikrujų, veikė į kapitoną, bet ne taip, kaip to tikėjosi varpininkas.

Skaitytojas, turi buti, atsimena, kad kapitonas, drauge su Flerde-Li, pasitraukė nuo balkono pirma, negu Kvazimodo išgelbėjo Esmeraldą iš budelių rankų, taigi ir nežinojo, kad ji neliko pakarta. O jo mergina, nors ir žinojo, nematė reikalingu pranešti apie tai savo vaikinui.

Todėl ir dabar, Kvazimodui tai paminėjus, oficierių apėmė prietaringa baimė? Nemaža dar prisidėjo ir tai, kad pasiuntinys buvo baisus, buvo tamsu, nesimatė žmonių... Kapitono arklys dargi ir traukėsi nuo Kvazimodo.

— Čigonė!—sušuko jis su baime.—Tai ir tu ateivi iš ano svieto!

— Greičiau, greičiau!—skubino Kvazimodo.

Bet Febas smarkiai sudavė jam koja į krutinę. Kvazimodo akis užsiliepsnojo. Jis krupterėjo, lyg norėdamas šokti ant kapitono, bet susivaldė.

— O, koks tu laimingas, kad tave myli ta ypata!

Atleides gi pavadžius, tarė:

— Šalin!

Febas keikdamas suspaudė pentiniais arklio pašones ir kaip bematant dingo Kvazimodui iš akių.

— Dieve,—sušnabzdėjo kuprius,—ir jis atsisakė nuo tokios laimės!

Sugrižo bažnyčion, užsižiebė lempą ir nulipo bokštą. Čigonė, kaip jis ir manė, vis dar buvo toje pačioje vietoje. Pamačiusi jį, tuojaus pribėgo artyn.

— Pats vienas!—sušuko, laužydama savo rankas iš nusiminimo.

— Aš negalėjau jo surasti,—ramiai atsakė kurčius.

— Tad reikėjo laukti jo per visą naktį!—sušuko ji su įsiutimu balse.

Jis matė pikta jos mosterėjimą ir suprato išmėtinėjimą.

— Eik laukan!—tarė jam.

Jis nuėjo. Ji buvo nepatenkinta iš jo. Bet jis vėliau pakels tokį įžaidimą, o nesuteiks jai širdgelos. Tą širdgelą jis pasilaikys sau.

Nuo tos dienos Esmeralda jo nebematė. Jis jau nebepriartindavo prie jos kamaraitės. Retkarčiais tik pamatydavo jo žvilgsnį, atkreiptą į ją iš už kokio karnizo. Ir kaip tik jis patėmydavo, kad ji mato jį, tuoj pasislėpdavo.

Reikia pasakyti, kad ji nelabai tesikrimto delei to, o dvasios gilumoje buvo net jam dėkinga, kad jis nebelenda jai į akis. Kvazimodo-gi ir pats tai gerai suprato.

Ji daugiau nebematė jo, bet vis jautė arti jos esantį kažkokį sargą globėją. Maistą atnešdavo jai bemiegant, kažkoki nematoma ranka. Syki rado ant lango savo kamaraitėje paukštelį klėtkoje. Kartais vakarais ji girdėdavo kažkeno liudnas-liudnas giesmes. Žodžių nebuvo galima atskirti, matomai ir pats giesmininkas žodžių nepaisė.

Pabudusi vieną rytmetį ji pamatė ant lango dvi vazas su gėlėmis. Viena buvo krikštalinė, labai daili, bet truputį įskelta. Vanduo išbėgo iš jos ir gėlės, buvusios joje, nuvyto. Antra buvo molinė, nedaili, bet pilna vandens. Gėlės joje buvo gražios, žydinčios.

Nežinau, ar tai tyčia buvo taip padaryta, bet Esme-

ralda paėmė aną nuvytusią bukėtą iš krikštalinės vazos ir visą dieną nešiojosi prie krutinės.

Tą dieną ji negirdėjo jokių dainų.

Ir nesirupino sulig to. Galų gale ji jau nebematė ir nebegirdėjo Kvazimodo. Tarytum jis pražuvo iš bažnyčios. Bet kartą naktį, dar jai neužmigus besvajojant apie tą kapitona, ji pajuto kažkokį alsavimą ties savo kamaraitė. Išsigandusi ji pašoko ir prie mėnulio šviesos pamatė, kad ties jos durų slenkščiu guli kažkoksai dalykas. Tai miegojo Kvazimodo, sergėdamas ją net ir miegančią...

Lavinimosi programele.

Šiais metais pradėdant žinomas rusų N. A. Rubakin apsiėmė "Viestnik Znanija" laikraštyje vesti nuolatinį lavinimosi skyrių. Pastarajam jisai vienas ir gamina straipsnius. Kiekvienam norinčiam lavintis tai yra didi brangenybė. Bet sutiksime tame, kad nevisiems šie straipsniai galimi pasiskaityti. Viens nemoka rusų kalbos, kitas neturi užtektinai išteklių išgyti laikraštį. Tiesa, galima būtų nusipirkti to paties autoriaus lavinimosi reikalui išleistas knygas, bet ir jų kaina nesuvisai pigi.

Šiuomi tarpu norėčiau paminėti paskelbtą juomi lavinimosi programėlę. Užsimančius lavintis patsai gali atlikti daugiau, negu esantis mokykloje. Jisai gali viską pilniau ir vispusiškiau aprėpti. Vienatine, pilniausia ir tikriausia lavinimosi sistema gali būti tikrai toji, kurioje atspindi visas pasaulis. Menkas bus pilietis, kursai nežinos viešpatijos sąstatos, socialio jos stovio, teisių. Siaurai aprubežiuotas protas to, kursai nežino prigimties mokslų. Nesužinosi visko iš apšviestos ministerijos rekomenduotų mokslų rankvedžių. Juose užtylima dauguma faktų, kurie istorijos bėgyje turėjo didžią svarbą: iki 1805 metų išleistuose nerasi socialistų bruzdėjimo paminėjimą, nors jis apėmė milijonus gyventojų, tylima apie dekabristus, Povilo I, Petro III mirtį ir t. t. ir t. t.

Paduosiu pačią programėlę, o vėliau paties Rubakino dėlei josios žodžius. Programėlė susideda iš 24 skyrių.

1. Kalba ir josios istorija. Pasipažinimas su savo gimtine kalba, jos įvalkomis (gramatika ir žodžio teorija), sąryšyje su žmonijos kalbos istorija.

2. Literatura ir josios istorija, sąryšyje su kitų dailių menų istorija. Dailių menų veikalai (literatūros, poezijos, muzikos, dailės ir t. t.) Šių veikalų analizas. Jų psichologinis, drauginis, istorinis reikškimas.

3. Dora ir josios istorija (klausimas apie žmogaus elgimasi ir jo principus, gyvenimo turinys ir tikslas, apie gerą ir blogą ir t. t.).

4. Literatūriniai-drauginės ir drauginės srovės bei krypsniai, kurių tarpe mes gyvename ir auklėjamės. Jų istorija. 1) Srovės, išreiškiančios ir užtariančios darbo luomo reikalus. 2) Srovės, išreiškiančios ir užtariančios valdytojų klasę (žemės ar kitokių savininkų). 3) Srovės, išreiškiančios ir užtariančios kitų visuomenės grupių reikalus.

5. Žmonija, kaip vienata ir josios istorija (višutinioji ir tėvynės istorija, reikšmingiausių atsitikimų istorija, atsibuvusių įvairiuose laikuose svarbiausiose žemės šalyse. Įvairių tautų santykių istorija ir jų bendrosios ištekmės).

6. Religiniai-bažnytinė gyvenimo sąstata ir josios istorija (įvairių tautų ir laikų religijiniai tikėjimai. Jų turinys ir charakterinės dėmės. Įstaigos, kurios palaiko ir platina tuos tikėjimus. Pobūdžiai, kuriais vadovaujasi tos įstaigos).

7. Šeimos sąstata ir josios istorija. (Lyčių santykiai. Šeima. Moters vieta šeimoje sąryšyje su josios vieta draugijoje (moterų klausimas). Vedusiųjų, tėvų ir vaikų santykiai).

8. Auklėjimas, liaudies švietimas ir švietimas apskritai. Jų istorija.

9. Valstybinė (politikinė) ir tiesų (juridinė) sąstata ir josios istorija (istorija tiesų bei įstaigų, istorija priespaudos bei laisvės).

10. Socialė, ekonominė sąstata ir jos istorija. (Žmogaus, įvairių šalių, klasių ir sluoksnių ekonominis gyvenimas ir jo istorija. Turto ir neturto klausimas, sąryšystė su asmenės nuosavybės klausimu. Išdirbimo, skirstymo, maino ir naudojimo turtų, žmogaus darbu tveriamų, istorija).

11. Draugija, jos reikšimas, atsiradimas ir išsitobulinimas. Šakniniai sociologiniai supratimai apie draugijinių prajovų taisyklingumą.

12. Žmonių šakos ir rasos, jų išsiplatinimas žemės skritulyje. Žmogus ir žmonija (žmonių gintis), kaip vienas gamtos prajovų. Jo atsinešimas prie apsupančio (geographinio) ploto.

13. Psychika. Dvasios gyvenimo prajovai, jų turinys, pradžia, išsitobulinimasis.

14. Žmogaus kunas. Jo sudėjimas ir gyvenimas.

15. Gyvulių viešpatija. Jos dalys ir gyvenimas.

16. Augmenų viešpatija. Jos dalys ir gyvenimas.

17. Organizmų viešpatija apskritai kaip vienata. Jų pradžia ir istorija. Gyvenimo turinys ir atsiradimas.

18. Žemės skritulys, kaip vieta tinkama organizmų gyvenimui ir permainingos, kurios jame atsitiko ir atsitinka. Žemės gyvenimas ir jo istorija.

19. Negyva medega, iš kurios susideda pasaulis. Jos įvalkos ir keitimaisi. Permainingos su ja atsitikusios ir atsitinkančios.

20. "Prigimties spėkos" (įvairios energijos įval-

kos, pav. šviesa, šiluma, elektrika). Jų keitimaisi. Išlikimas energijos prigimtyje.

21. Pasaulis (kosmos) kaip vienata. Jo istorija (evoliucija). Dangaus šviesos, jų atsiradimas, jų judėjimas.

22. Matematika (aritmetika, algebra, geometrija, trigonometrija, augštosios matematikos supratimai) ir jų istorija.

23. Logika (mokymas mintyjių bei tyrinėjimo methodų) ir artymai su ja sujungta gnoseologija.

24. Philosophija ir jos istorija: keitimasis pasauliožvalgų nuo seniausių laikų iki mūsų dienų. Mūsų laikų įvairios pasauliožvalgos. Jų reikšmė, gerosios pusės ir negerumai.

* * *

Turbūt nevienas paskaitęs tą programą pakratys rankomis. Jug tai viskas surinkta. Mes atsiminkime, kad tik tai tasai gali skaitytis išsilavinusiu, kursai suprantamai žiuri pasaulin.

22 ir 23 skyriai įdėti, kad but galima pasipažinti su pačiu tikroju mokslu. Kiekvienas, kuris nor patsai mąstyti, buti inteligentu, neprivalo to užmiršti.

24 skyrius apima savimi viską. Jo užduotis suvienyti vienumon visus skyrius. Suvienyti viską ir turi savo užduotimi philosophija. Šiuo mąstu philosophija yra tas, kas nurodo esamą, ir tą, kas turi buti.

Programėlę nėra sunku išpildyti, kaip gal išsiveisi. Tam tikslui reiks perskaityti 30-40 kningučių, kurių kiekviena turi 250-300 puslapių. Jeigu kas dieną sąžiningai išmoksime 10 puslapių, tai viskas prasitęs porą metų. Čia pat reikia priminti, kad daug laiko verta užleisti praktikos darbams, nes mokslas be gyvenimo yra kuo tai negyvu.

Aišku dar kad nebus viskas atlikta, kuomet išpildysime programėlę. 7500 puslapių tai yra minimumas, kuris sulig lavinančio noro, gali buti plačiai praskėstas. Pridursiu, kad programėlė tai ne maximumas darbo, bet minimumas.

Draudeliai.
VIII-14.

Sn.

Šis bei Tas iš Chronikos

Nesyki savo kalbose ir raštuose pažymėjom, kad mes, Lietuviai, neturime polytiško išauklėjimo. Nėra ko stebėtiesi! Buvome ilgus laikus baudžiovose, mūsų gi ponija ir kuningija tarnavo svetimų tautų reikalams. Nelikus baudžiovų, neturėjome savų mokyklų, savų laikraščių, savų draugijų, bėgyje ilgų-ilgų metų. Jieškojome prieglaudos svetur, ir čion su dideliu vargu įsteigėme šiokių-tokių židinius susipratimo, meilės vienas kito. Žinoma, nuo svetimų užuojautos neradome, ir kaip tamsunai rasti negalėjome.

Kada kilo Maskolijoje revoliucija 1905 ir 1906 m., sutarties Lietuvių tarpe buti negalėjo, dėlei minėtų priešasčių. Juk net meilė, prisirišimas prie savo gentainių, išdundėjo iš mūsų širdžių amžiuose priespaudos ir persekiojimo. O sutartyje veikdami butumėme galėję daug daugiau atsiekti savo tautos labui.

Dabar įvyko visa-europinė karė. Kaip pas Lenkus nėra vienybės, taip nėra jos pas Lietuvius. Prusiškiesiems Lietuviai eina už kaizerį su didžiausiu pasišventimu, o Lietuviai Didžiosios Lietuvos neturi išdirbtos tautiškos programos, ir štai šaukia mus konferencijon į Londoną, kuri nėra reikalinga toje valandoje.

Mes-gi, Amerikos Lietuviai, ar geriaus susitvarke esame? Kuningija dirba nuo kelių šimtmečių, jai itlki didelė dauguma mūsų žmonių, bet dirba ji kam? O-gi Romai ir popiežių polytikai! Ar rupinasi savais tautiečiais? Anaipol! Kuningai yra mums, Lietuviams, svetimas gaivalas. Jiems tik viešpatavimas rupi ant liaudies, tuninčios dvasės užmigime, dvasės tamsybėje, ir jie kreipia tautą vėzesna Romos polytikos.

Kaip kuningija dirba ir trisia, kad padidinus savo ir Romos galybę, taip pat ne nuo seniai išdygusiai socialistų partijai rupi tik partijos labas ir... tautiškus, beje niekuomi neapsklemtas nė pamatuotas prietakis prie kitų tautų darbininkų. Ką pašnabzdėjo Vokiečių ar kitų šalių socialistai, tą musiškiečiai priėmė už žvarbų piningą, ir tikėjo į jų skelbiamus dalykus neprasčiaus, kaip katalikas į savo bažnyčios dogmas.

Tad nesistebime, kad įvyko mūsų tautos tarpe du dalyku, čion Amerikoje. Kuningai suorganizavo klėrikalų partiją padidiniimui savo įtekmės, o kad apdumus akis visuomenės, net "seimą" Chicagoje įvykino, kur su pagelba Rutkauskų, Gabrių ir kitų ar mulkių ar pašipelnitųjų prisizadėjo rupintiesi Lietuvos "ateitimi." Žinoma, toji ateitis turės buti prieglobstyje klebonijų, klioštorių, galų gale Romos... Jau nuo 700 metų mes žinome, o ir kun. Prapuolenis nupiešia, ko mes susilaukė esame! Ištautėjimas, apšvietos žlugimas, nesusipratimas, netekimas žmogaus tiesų—tai vaisiai tos polytikos.

Kaip sakėme, neseniai stojo į kovavietę socialistai. Tai kiti karštuoliai, užsispyrėliai, kurie tautos labo nenori matyti ar gal nė neįstengia matyti. Yra dalelė socialistų, kurie dirba tikrai išitikėję į pastatytų idealų teisingumą. Bet mums žinoma, kad ton partijon įėjo iš Europos atpludę Giltiniečiai, ar žmonės persekiojimų dėlei iš proto išėję, kiti vėl mano pasipelniti šiltesnes vietas gaudami kaipo partijos veikėjai, daugelio jų praeitis yra tamsi, o kartais net panėsi į praeitį Raudonkrutinio. Tokiems žmonėms be reikalo šnekėtum apie moralius dėsnius, apie pareigas dėl tėvynės, dėl darb-davio, dėl šeimynos, dėl tautos.

Ištikus visaeuropėjinei karei, kada iš visur apsi-niaukusio dangaus, galima butų gale gale susilaukti naujos šviesos, naujos gerovės ir laisvės mūsų tautai, ar galima tokiais žmonėmis pasitikėti, kurie net laisvoje šalyje neįstengia atskirti juodas nuo balto, priespaudos nuo laisvės, išnaudojimo nuo draugijiško išauklėjimo.

Atėjo valanda, kada Lietuviai susirinkti turėjo į beparyvį seimą. Tokio butinai reikėjo. Ar įvyko?

Ne! Kodėl neįvyko? Todėl kad socialistams nerupėjo tautos labas, o tik jų partijos gerovė. Prasmėgk tauta, bile mums, socialistams, laimikis! toks tai jų obalsis.

Seimo laiku jie elgėsi, kaip ulyčios vaikėzai, kišenių kratytojai. Iš anksto sutarę buvo seimą užgrobti; kam? kam? o-gi sako, tegul tautiečiai deda piningus šelpimui karėje nukentėjusiųjų, o mes žinosime, kur tuos piningus padėti! Iš anksto apgalvota suktybė...

Apie autonomijos išgavimą jie nemintija. Rods jie kares pasmerkė, bet užtarauja revoliucijas... Kas-gi tos revoliucijos, jeigu ne kraujo liejimas upeliais, kaip seniaus "L. Mintyje" mes jau atrodę esame.

Mes nepaisome į ypatingus grasinimus, p. Grigaičio išreikštus, kad socialistai mus išnaikins, kada panorės, kaip nepaisėjome jų balsavimų revoliucijos Maskolijoje metu, ar mus nušauti ar nudurti reikia, bet atvirai pasakome *orbi et urbi*, kad musu obalsis yra *pro patria cum orbis concordia*, kad mes skaitome Romos kuningiją lygiai taip pavojingais tautos priešais kaip socialistus, ir kad tautiečiams reikia auklėtiesi, organizuotiesi ir stengtiesi neutralizuoti nuodus, kurius žmonių tarpe sėja socialistai ir kuningai.

Isteigimą tautiškosios Lietuvių partijos delegatai Brooklyne, susirinkę atskirai nuo socialistų, nutarė, ir tikimėsi, kad bėgant laikui išdygs Lietuvių tautiečių ryšys, kuris ateityje atloš didelę rolę. Tikime, kad toks ryšys prisidės prie išvadavimo Lietuvių tautos iš pinklių netik polytiškos nelaisvės, bet kas dar svarbiaus—moralės priegulmybės.

Tad tegyvuoja laisva, šviesi, turtinga Lietuvių tauta!

Lituviai kenčia badą ir vargą karėje. Netik iš laikraščių, bet ir iš laiškų, ateinaučių iš Lietuvos matome, kaip pašelpa ir moralė ir pininguinė reikalinga yra. Dėkime, kiek kas galime. Piningus priimti yra išrinktas p. *Tamas Paukštis*, 13 Mill St., Pittston, Pa.

Ar kas tikėti galėtų, kad visaeuropėjine kare nori pasinaudoti popiežius? Kaip žinome, Italija tuomi tarpu pasiliko neutralė ir užsitraukė ant savęs papykį kaizerio. Rods kaizeris Prancuzijoje gražiausias bažnyčias sušaudė ir popiežius už tai neiškentęs jį papeikė. Bet kas iš to? Tai—menkniekiai. Jeigu kaizeris karę laimėtų (nors mes neįtikime tam), žinoma, jis mėgins nubauti Italiją. O čia ir namie kaizeris neturės geresnių parėmėjų kaip katalikų centras. Tad kad itikus Vokietijos katalikams, o nubaudus atlušią Italiją, kaizeris—taip tikrina katalikai—popiežiui gražins svietišką valdžią ant tulos dalies Italijos. Mat, ko reikia "įpėdiniui Kristaus"? Kristus—sako—neturėjęs kur galvos priglausti, o popiežiui neužtenka nė Vatikano su 11000 kambarių ir su 20 milijonų lirų metinio įėmimo. Jam dar vergų reikia.—Kiek pažįstame Italijos žmones, tie-tokį Kristaus įpėdinį išspirs laukan iš savo žemės pirma negu vergauti eis. Italai—tai ne Lietuvos davatkos!

DR E. L. PEET**Specialistas**

Gydome Akių, Ausų, Nosies ir Gerklės ligas.

Išgaminuoja akis ir
PRITAIKO AKINIUS

Providence Square, North Scranton, Pa.

Živatas ir Zaleckas

SANKROVA

VISOKIU PUKIAUSIU GERIMU.

Čia gausi: Ruginės Bourbon degtines, yvairiu "Brandes" iš Californijos, francuziško vyno ir koniako, itališko, ispaniško, vokiško, vengriško vyno, neišskiriant ir rusiškos VODKOS. Karčiamininkams parduodame visoj Amerikoje ir nusiunčiame greitai ir teisingai. Reikalaudami kokio nors gėrimo, kreipkitės žemiau padėtu antrašu:

Providence Square, Scranton, Penn'a.

PADĖKITE STATYTI**TAUTOS NAMUS VILNIUJE**

Aukas priima mūsų redakcija, arba galite siųsti tiesiog į Vilnių šiuo adresu:

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJA
(Litovskoje Naučnoje Obščestvo),
Lydos gatvė, 7, Vilnius.
Russia-Lithuania.

Skaitykite ir
Platinkite

"LAISVAJĄ
MINTI"

Tiktai \$2.00 metams

Tikras ir Sveikas Reikalas

NORTH SCRANTON BANKAS augo ir dabar te-b'auga ir plėtojasi. Tas viskas priguli nuo uolumo ir atydumo vadovų Banke, kurie patys tyrinėjo ir mokėsi, kaip Bankas reikia vesti, ir kurie reikalauja, kad Banko reikalai būtų vedami visais laikais taip, kad būtų teisingi geri ir patikėtini.

Tokia Banko valdyba patikrina, kad negali prapul-ti nė 1 doleris tén padėtas.

NORTH SCRANTON BANK,
1902 N. Main Ave., SCRANTON, Pa.

**The International
College of Midwifery.**

Moterims žinotina, kad Scrantone pradė-sime naują kursą akušerijos mokymo Sau-sio mėn. 2 d. (January) 2 d. 1915.

Mokinties priimame moteris ir merginas, mokančias skaityti ir rašyti, turinčias nemažiau kaip 20 metų.

Mokslo kursas traukiasi 4 mėnesius. Mo-kestis išneša už mokslą \$100.00. Užmo-kėti reikia iš viršaus.

Akušerė, pabaigusi mokslą, gauna di-plomą.

Mokykla yra inkorporuota Pennsylvani-jos valstijoje, bet diplomai yra geri vi-sose Suvienytų Valstybių valstijose.

Iš svetur atvažiauosios mokinės randa pi-gų pragyvenimą.

Perdėtiniais akušerijos mokyklos yra ir pas juos galima atsišaukti:

DR. J. ŠLIUPAS, Pres., 1419 N. Main Ave.

DR. J. KULCZYCKI, Treas., 1125 Pittston Ave.

SCRANTON, PA.

LIETUVIŲ LAIKRAŠČIAI

LIETUVOJE.

„Aušra“ — dvisavaitinis iliustruotas laikraštis, skiriamas darbo žmonėms. Kaina: metams 1 rubl. 50 kap., ½ m. — 80 kap. Užsien.: met 2 rubl., ½ m. — 1 rubl.

„Bendrija“ — kooperacijos reikalams pašvėtas mėnesinis laikraštis. Kaina: metams 1 rubl. 50 kap. Užsien. met. 2 rb.

„Draugija“ — literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis laikraštis. Metams — 6 rubl. Užsien.: metams 7 rubl.

„Garnys“ — mėnesinis pajuokos laik. Metams — 1 rubl.

„Lietuvaitė“ — mėnesinis katalikų moterų laik. Met. — 2 r.

„Lietuvių Tauta.“ — Lietuvių Mokslo Draugijos metraštis. sąsiuvinys. 1907 m. 160 pusl. 1 rubl. 50 kap. II sąsiuv. 1908 m. 151 p. — XXXI p. 2 rb. 50 kap. III sąsiuv. 1909 m. 38 p. 1 rubl. 50 kap. IV. sąsiuv. 1910 m. 132 p. 1 r. 50 k.

„Lietuvos Ukėninkas“ — savaitinis pirmėivių laikraštis su „žemės“, „Jauno“, „Sveikatos“ ir „Žibutės“ priedais. Metams — 3 rubl. Užsien.: metams — 4 rubl.

„Lietuvos žinios“ — inteligentų pirmėivių laikraštis, su „Aušrinės“ ir „Mokyklos“ pried. Eina tris kartus i savaitę. Metams — 3 rubl. Užsien.: 6 rubl.

„Litwa“ — lenkiškai rašomas dvisavaitinis lietuvių laikr. Metams — 3 rubl. Užsien.: 4 rubl.

MEDICINA IR GAMTA. Vilniuje, 4 rubliai metams.

„Rygos Garsas“ — visuomenės, politikos ir literatūros laikr. Eina du kartus i sav. Metams — 4 rubl.

„Rygos Naujienos“ — savaitinis laikraštis. Metams — 2 r. 50 kap. Užsien.: metams — 4 rubl.

„Saltinis“ — krikščionių-demokratų savaitinis iliustruotas laikraštis, su „Saltinėlio“ ir „Artojo“ priedais. Metams — 3 rubl. Užsien.: 4 rubl.

„Teatras“ — eina kartą i mėnesi knygutėmis, kuriose tilpsta paringieji kaip originaliai taip ir verstiniai scenos reikalai. Kaina: metams 3 rubl.; užsien. 4 rubl.

„Vadovas“ — mėnesinis laikr., skiriamas kunigams. Metams — 10 rubl. Užsien.: 12 rubl.

„Vienybė“ — savaitinis laikraštis. Metams — 2 rubl.

„Viltis“ — visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis (tautininkų laikr.). Eina tris kartus i savaitę. Isteigtas 1907 m. Metams — 5 rubl. Užsien.: 7 rubl.

„Žemdirbys“ — dvisavaitinis ūkio, prekybos ir pramonijos laikr. Metams — 1 rubl. 20 kap. Užsien.: 1 rubl. 60 kap.

AMERIKOJE.

„Darbininkų Viltis“ — savaitinis, truputi socialistiškas laikraštis. Metams — 1 dol. 50 centu.

„Dilgėlės“ — dvisavaitinis pajuokos laikr. Metams 1 dol.

„Draugas“ — savait. katalikų laikr. Metams — 2 doleriai. 2 dol.

„Jaunoji Lietuva“, 4611 So. Paulina St., Chicago, Ill.

„Katalikas“ — savait. tautiškai-katalikiškas laikr. Metams 2 dol.

„Keleivis“ — sav. pirmėiv. laikr. Metams 1 dol. 50 centu.

„Kova“ — Lietuvių Socijalistų savaitinis laikr. Metams 2 dol.

„Laisve“ — eina du syk i savaitę, pirmėiviškas laikraštis. Kaina metams \$2.00, i užsieni \$3.00.

„Lietuva“ — savaitinis tautiškas pirmėiviškas laikraštis. Metams 2 doleriai.

„Lietuvių žurnalas“, mėnesinis su paveikslais laikraštis, eina Chicago, Ill. Metams 1 dol. Užsien. — 1.25c.

„Naujienos“, Chicago, Ill

„Saulė“ — eina du kartus savaitę. Truputi katalikiškas laikraštis. Metams — 2 dol. 50c.

„Tėvynė“ — sav. tautiškai-pirm. laikr. Metams — 1 dol.

„Vienybė Lietuvninkų“ — sav. pirmėiv. laikr. Metams — 2 dol.

„Žvaigždė“ — sav. katalikų laikr. Metams — 2 dol.

„Tarka“ — mėnesinis Satyros ir Juokų Laikraštis. Metams — \$1.00. Pusei m. — 60c.

PRANCUZIJOJE.

„Les Annales des Nationalités“ — Paryžiuje.

PRUSUOSE.

„Apžvalga“ — eina iš Klaipėdos. Vienas iš tu laikr., kurie labiausia rupinas liet. reik. Prusuose. Kaina 3 mėn. — 85 pf.

„Birutė“ — savaitinis Prusu lietuviams gaivinti skiriamas laikraštis. Metams—Amerikoje \$1.50. Didžiojoje Lietuvoje 3 rub.

„Konservatyvų Draugystės Laiškas“ — eina iš Prekulio 2 kartus per savaitę valdžios šelpiamas. Konservatyviškas. Metams — 2 mk 60 pf.

„Lietuviška Ceitunga“ — eina iš Klaipėdos du kartus per savaitę Pakraip. priešingas lit. taut. judėjimui. Metams — 3 mk. 60 pf.

„Nauja Lietuviška Ceitunga“, Eina tris kartus per savaitę (vokiškomis raidėmis). 3 mėn. — 97 pf. — 1 rb. — 50 centu.

„Pakajaus Pasias“ — savaitinis maldininkų („Mukriu“) laikr. eina iš Klaipėdos. Metams 2 mk.

„Pagalba“ — mėnesinis tikybiniškas laikr. Eina iš Prekulio. Metams — 1 mk.

„Saltinis“ — ejo iš Tilžės kas antras meniu. V. Storostos teozofijos laikraštis.

„Tilžės Keleivis“ — eina tris kartus per savaitę. Priešingas liet. taut. judėjimui. Metams — 4 mk. 24 pf.

„Jaunimas“ — mėnesinis laikraštis skiriamas jauniems. Metams — 2 mk.

„LIETUVIŠKAI-VOKIŠKAS SAVAITRAŠTIS“, skiriamas šviesesniems Lietuviams, lietuviškoj ir vokiškoj kalboj. Metams \$1.50.

ANGLIJOJE.

„Rankpelnis“ — sav. Anglijos liet. socij. laikr. Metams — 3 rb.

Kokie tik kam patinka iš paminėtų laikraščių galima užsirašyti „Laisvosios Minties“ administracijoje po šiuo adresu:

Laisvamųjų laikraščių kitose kalbose.

THE TRUTH SEEKER. New York City.
SECULAR THOUGHT (mėnesinis). Toronto, Canada.
FREIDENKER. Milwaukee.
SVOJAN (mėnesinis) Chicago.
DENNICE NOVOVEKU. Cleveland, O.

LAISVOJI MINTIS

1419 N. Main Ave.,

SCRANTON, PA.